

*I
s
l
a
m
i
t
i
s
c
h
e

T
u
i
n
e
n*

TIJDSCHRIFT UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING
TUINJOURNAAL
12 JAARGANG NR 1 NOVEMBER 1992

Nederlandse Tuinenstichting

Doelstelling: het instandhouden van tuinen met een karakteristieke vormgeving, ligging en beplanting.

De bescherming van karakteristieke tuinen laat vaak te wensen over. Er kunnen allerlei redenen zijn voor achterstallig onderhoud: de financiële lasten worden te zwaar ... de leeftijd van de eigenaren eist zijn tol ... de kinderen of nieuwe eigenaren zijn niet geïnteresseerd ... en wat dies meer zij. Achteruitgang en zelfs verdwijning zijn daarvan niet zelden het gevolg - en dat dat een groot verlies kan betekenen behoeft geen betoog.

Om het behoud van waardevolle tuinen - die dateren van na 1850 - daadwerkelijk te kunnen aanpakken werd in 1980 de Nederlandse Tuinenstichting opgericht. Het aantal donateurs nam gestaag toe; met de door hen opgebrachte middelen wordt al het mogelijke gedaan om de doelstellingen van de NTs te verwezenlijken.

Behalve in financieel opzicht wordt de NTs door vele donateurs ook met raad en daad gesteund en dit is van onschatbare waarde. Er zijn bijvoorbeeld zo'n 170 eigenaren van tuinen - grote en kleine, in landelijke en stedelijke gebieden - die deze tuinen op vaste dagen, alléén voor collega-donateurs, openstellen. Voorts zijn donateurs behulpzaam bij het organiseren van dagen waarop bijzondere tuinen in groepsverband worden bezocht, bij public relations-activiteiten ten behoeve van de NTs en, niet het minst, bij het onderhoud en de openstelling van de Hof van Walenburg te Langbroek, een unieke tuin waarvan de NTs het beheer op zich heeft genomen.

* Er verschijnt vier maal per jaar een Tuinjournaal, waarin velerlei voor tuinliefhebbers interessante informatie te vinden is. In het eerste nummer, het Open Tuinen Boekje, worden alle 'Open tuinen' omschreven.

* Bij het donateurschap hoort een **tuinpas** (op naam) die als toegangsbewijs voor de 'Open tuinen' dient en recht geeft op korting in geval van aankopen bij kwekers en tuinplantenwinkels die bij de NTs zijn aangesloten.

Naast een aantal boeken over bijzondere tuinen heeft de NTs, met hulp van o.a. het Prins Bernhardfonds, enkele ook uit wetenschappelijk oogpunt belangwekkende publicaties over de 'jongere' tuinarchitectuur in Nederland - uit de periode 1850-1940 - tot stand gebracht.

De minimum-contributie bedraagt m.i.v. 1995 f 42,50 per jaar.
Geschenk-donaties zijn eveneens mogelijk.

Aanmeldingen bij het secretariaat:
Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, telefoon 020-6235058

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

TUINJOURNAAL

11e JAARGANG NR 5 NOVEMBER 1994

Van Islam tot Mondriaan

Dat de Islamitische tuinarchitectuur grote invloed heeft gehad op de westerse tuinkunst is een opvatting die u niet vaak zult beluisteren. U vindt in dit nummer een drietal artikelen die duidelijk maken dat er wel degelijk sprake is van zulke invloeden, zij het soms via grote omwegen: met de Moors-Spaanse route is menigeen vertrouwd, maar dat ook de vormgeving van vijvers en kanaaltjes via India (Moghols, 15de-18de eeuw) en Engeland (Raj-architectuur meegebracht uit India, 19de-20ste eeuw) in een aantal gevallen door de Islam is beïnvloed is minder bekend. Zelfs in eigentijdse tuinontwerpen zijn concepten en concrete elementen herkenbaar die teruggrijpen op de ideeënwereld en de vormtaal van de Islamitische tuinkunst. In een drietal artikelen komen achter

gronden en praktische uitwerking van het thema aan de orde.

Over concepten en vormtaal gaat ook het artikel dat werd geschreven naar aanleiding van het Mondriaan-jaar. De richtingenstrijd die destijds geleverd werd zouden wij ons nu niet meer kunnen voorstellen. Dit gegeven maakt de verhalen erover des te belangwekkender.

Omdat tuinactiviteiten zich in dit jaargetijde grotendeels in het hoofd afspelen is de rubriek recensies dit keer behoorlijk omvangrijk - hoewel ook nu weer niet alle nieuwe boeken aan bod konden komen. Intussen bereidt de Tuinjournaal-redactie zich voor op het komend lustrumjaar. In het volgende nummer meer over de in verband daarmee te verwachten evenementen.

Leo den Dulk

Van Islam tot Mondriaan, inleiding	1
Inhoudsopgave	2
<i>Van het Tuinhuis</i> , Aangesloten kwekerijen, Jaarlijkse donatie, Open Tuinenboekje, Belgisch banknummer, In memoriam Willem Hoek, Tuinpas,	3
<i>Nagekomen Evenementen</i>	6
Zomeractiviteiten 1994	7
Column, <i>Pleidooi voor Balsemien</i> , Peter Yvon de Vries	8

ISLAMITISCHE TUINEN

<i>Foto omslag</i>	Het Paradijs op aarde, <i>Leo den Dulk</i>	10
<i>Alcazar</i> ,	De betekenis van water <i>Marian Lenshoek</i>	13
<i>Sevilla</i>	De invloed op moderne westerse tuinen <i>A.J. van der Horst</i>	15
<i>Foto's p.1, 2,</i>		
<i>11, 12, 13,</i>	Voorbij de kleuren van de regenboog, <i>Hans Schuman</i>	18
<i>14, 15</i>	Tuinarchitectuur volgens Mondriaan, <i>Eric Blok</i>	21
<i>Alcazar en</i>	Perzisch kleedje <i>Eric Blok</i>	28
<i>Casa</i>	Heemschut, De groene cultuur, <i>Leo van der Meule</i>	29
<i>Pilatus in</i>	De Beukenhof bedreigd, <i>Eric Blok</i>	32
<i>Sevilla,</i>	<i>Omgevallen Boekenkast</i> , Ineke Lenshoek-van de Water	36
<i>Alhambra,</i>	<i>Recensies</i> : Tuinieren op terras en balkon, Tuinieren met	
<i>Generalife</i>	decoratieve bladplanten, Formele Tuinen van Lord Laird,	
<i>in</i>	Het Noorder Sanatorium te Zuidlaren, Groene Bibliotheek,	
<i>Granada</i>	Speelse Symmetrie in de tuin, Planten van Naam, De Victori-	
<i>Foto's</i>	aanse bloementuin	36
<i>Gerritjan</i>	<i>Binnengekomen boeken</i>	42
<i>Deunk</i>	<i>Tuinjournaal Classified</i> , <i>Tuinplantenwinkels</i> , <i>Tuinshops</i>	44
	<i>Kwekerijen</i> : De Hof van Heden,	45
	De Rode Pimpernel	48
	<i>Tuinjournaal Classified</i> , <i>Kwekerijen</i>	46
	<i>Tuinjournaal Classified</i> , <i>Tuincentra</i>	49

VAN HET TUINHUIS VOOR DE GOEDE ORDE

Aangesloten kwekerijen

De jongste van de commissies van de Nederlandse Tuinenstichting is de Kwekerijen-commissie, die zich bezighoudt met de 'aangesloten kwekerijen'. In 1987 begon deze service aan donateurs met kwekerijen die planten aan de heer en mevrouw Canneman op Walenburg hadden geleverd. Aangenomen mag worden dat de donateurs weten dat de aangesloten kwekerijen - op vertoon van de tuinpas - bij de aankoop van planten 10% (een enkele 5%) korting geven, terwijl in elk nummer van het Tuinjournaal twee kwekerijen zich wat uitgebreider kunnen presenteren. De kwekerijen bereiken hierdoor een geïnteresseerde groep potentiële klanten en de donateurs profiteren van de korting. Om de gang van deze zaken zo soepel mogelijk te laten verlopen is in het voorjaar van 1994 de Kwekerijen-commissie ingesteld. Deze commissie stelt zich ten doel de informatie naar de donateurs toe te verbeteren en zonodig de contacten met de kwekers te onderhouden.

Met ingang van het voor u liggende nummer van het Tuinjournaal zal in de lijst van aangesloten kwekerijen en tuincentra zoveel mogelijk worden vermeld of het een tuincentrum of een kwekerij betreft. Daarnaast

zal getracht worden duidelijk te maken wat voor soort planten een kwekerij levert en indien een kwekerij specialist is op een bepaald terrein wordt daar melding van gemaakt.

Dikwijls wordt de vraag gesteld naar de criteria die worden toegepast bij het toelaten van een kwekerij tot de lijst van aangesloten kwekerijen: er wordt gelet op kwaliteit van planten, naamgeving, vakkennis en serviceverlening. De grootte van het bedrijf of de uitgebreidheid van het assortiment doet dus niet ter zake.

Voor zover de kwekerijen nog niet aan een van de commissieleden bekend zijn, worden ze bezocht om ter plaatse te beoordelen of aan deze normen wordt voldaan.

Er moet thans nogmaals met nadruk op worden gewezen dat de tuinpas strikt persoonlijk is en dat de 10% (5%) korting uitsluitend geldt voor de donateur zelf! De bedoeling is dat de donateurs op deze wijze optimaal gebruik kunnen maken van het voordeel dat deze met de doelstellingen van de Nederlandse Tuinenstichting sympathiserende kwekerijen en tuincentra hun willen bieden.

Jan de la Hayze
voorzitter Kwekerijen-commissie

Jaarlijkse donatie

Bij dit nummer van het Tuinjournaal vindt u weer de jaarlijkse acceptgiro om uw donatie voor 1995 te betalen. Wij zouden het bijzonder op prijs stellen uw donatie uiterlijk begin volgend jaar te mogen ontvangen. In februari/maart sturen we een (duur) herinneringsbriefje aan de donateurs, die dan nog niet betaald hebben. Helpt u ons a.u.b. om te voorkómen dat wij voor het aanmaken en verzenden van dergelijke brieven veel geld moeten uitgeven, dat wij niet aan goede doelen kunnen besteden!

Zeër tot onze spijt hebben wij moeten besluiten om de minimum-donatie te verhogen tot f 42,50. Wegens niet meer geldende posttarieven moeten we helaas het donatiebedrag van onze Belgische donateurs zelfs verhogen tot minimaal f 50,-.

De volgende redenen hebben ons hiertoe doen besluiten:

-Ondanks stijgende kosten hebben wij de minimum-donatie vele jaren op f 37,50 kunnen handhaven;

-Wij prijzen ons gelukkig dat wij de laatste jaren zeer veel nieuwe donateurs hebben mogen verwelkomen, maar de verlening van service aan onze donateurs en de verwerking van adresmutaties en betalingen vraagt daarvoor ook meer tijd van onze secretariaats medewerkers;

-De steeds groter wordende bekendheid van de NT's heeft tot gevolg dat wij steeds vaker gevraagd worden om ons in te zetten voor het behoud van waardevol geachte tuinen en parken; ook ontvangen wij regelmatig verzoeken om subsidie, waarover pas kan worden beslist na het nodige voorbereidende werk door het secretariaat;

-Wij hebben de afgelopen jaren wel flinke reserves kunnen opbouwen, maar willen deze niet besteden aan huishoudelijke uitgaven; intengendeel, in 1995 viert de NT's zijn

15-jarig bestaan en het is de bedoeling om in dit lustrumjaar een deel van onze reserves te besteden aan subsidies voor de restauratie van belangrijke tuinen;

-Wij willen graag als volwaardig partner meespelen in het monumentenbeleid van de overheid om te bewerkstelligen dat ook tuinen als monument kunnen worden beschermd en daarbij informatie aandragen over in aanmerking komende tuinen en parken.

Al deze activiteiten kosten tezamen meer tijd, dan wij met onze huidige medewerkers beschikbaar hebben; in feite is het zo, dat de NT's een volwassen instelling is geworden, maar dat onze organisatie daaraan nog niet voldoende is aangepast. Om de taken, die wij mede namens u verrichten, nog beter te kunnen vervullen, hebben wij daarom gemeend de minimum-donatie met f 5,- te moeten verhogen. Graag willen wij U echter in overweging geven uw donatie te verhogen met een vrijwillige extra bijdrage.

Martin Kamps, penningmeester

Open Tuinenboekje

Het Open Tuinenboekje 1995 kunt u in februari weer tegemoet zien. Het open tuinen-bestand heeft zich in 1995 uitgebreid van 150 naar maar liefst 170 te bezoeken tuinen. Wij hopen dat u er komend jaar weer veel (kijk)plezier aan beleeft.

In memoriam Willem Hoek

Op 19 september j.l. overleed in zijn woonplaats Rotterdam geheel onverwacht op 70-jarige leeftijd oud-notaris W.A. Hoek.

Hij was het die op 16 juni 1980 onze stichtingsacte passeerde en alle formaliteiten vervulde die bij de oprichting van een stichting noodzakelijk zijn. Gelet op zijn warme belangstelling voor bijzondere tuinen, bleek hij - op verzoek één onzer - tevens bereid de functie te aanvaarden van (1e) penningmeester van ons bestuur. Een functie, die hij naast zijn drukke beroepspraktijk en veel andere bestuursfuncties in het maatschappelijke leven, meer dan vijf jaar heeft vervuld. Op 26 maart 1986 nam hij afscheid tijdens een bestuursvergadering en een feestelijk samenzijn in zijn mooie huis te Rotterdam-Hillegersberg.

Wij hebben notaris Hoek leren kennen en waarderen als een wijs man, buitengewoon integer, uiterst deskundig, vol belangstelling voor de mensen waar hij mee omging; een man van weinig woorden maar met visie en grote daadkracht.

Hij verzorgde de gehele financiële administratie, inclusief de donateursadministratie. Hij was de grote stimulans tot het vestigen van een eigen bureau (1 juli 1984), hij had een grote inbreng bij het formuleren en uitvoeren van beleid, hij bepleitte meer dan eens het verbeteren van onze interne organisatie, en kwam met goed onderbouwde financiële voorstellen. Hij benadrukte het belang van meer donateurs en uitbreiding van het assortiment aan verkoopartikelen, hij gaf belangrijke adviezen bij de totstandkoming van onze eerste boeken, onze eerste

Tuinjournaals, onze eerste aanzetten tot wetenschappelijk onderzoek en criteria voor tuinrestauratie.

De Nederlandse Tuinenstichting is Willem Hoek veel dank verschuldigd voor zijn inzet, toewijding en collegiale taakuitoefening. Het is dan ook vanuit deze achtergrond dat wij zijn echtgenote Siny, die alleen achterblijft, en zijn hoogbejaarde ouders, die aanwezig waren bij de overvolle crematieplechtigheid, veel sterkte willen toewensen bij het grote persoonlijke verlies dat hen treft.

C.J.M. Janssen, bestuurslid

Tuinpas

Het is niet de bedoeling u ieder jaar een nieuwe TUINPAS toe te zenden.

Gooit u uw pas dus niet weg!

U ontvangt bij dit Tuinjournaal een nieuw stickertje '95, ingesloten bij de jaarlijkse acceptgiro, met het verzoek deze sticker op uw eigen TUINPAS te plakken, waardoor deze ook voor 1995 geldig is. Natuurlijk kunt u in geval van verlies of diefstal een nieuwe TUINPAS aanvragen; wij zullen u hiervoor helaas wel f 5,- administratiekosten moeten berekenen.

OKTOBER

* 15 en 16 okt Fruittentoonstelling, georganiseerd door Stichting Behoud en Bevordering Fruitcultuur, in Cultureel Centrum, Burgermeester Keiserplein 49, Doesburg. Meer dan 350-tal oude en bijzondere fruitrassen waaronder bijzonder zeldzame exemplaren zullen aanwezig zijn. Er worden demonstraties gegeven, en er zijn vele oude fruitteeltgereedschappen en attributen te bewonderen. Open 10 - 17 uur

* t/m 20 nov Expositie Jan Voerman sr., georganiseerd door Hannema-de Stuurs Fundatie, in Kasteel Het Nijenhuis, Wijhe. De expositie geeft een brede indruk van de in totaal 280 (van acteur Henk Ulsen) aangekochte schilderijen, aquarellen en tekeningen, die het hele oeuvre van de kunstenaar bestrijken. Naast de verstilde IJssellandschappen, waaraan Voerman zijn nationale bekenheid dankt, zijn er geaqualleerde bloemstillevens, dierstudies en genrestukken te zien. De expositie is de eerste in een reeks van tentoonstellingen die in de toekomst rond de nieuw verworven collectie worden gehouden. Inl 05729-1434

NOVEMBER

* Najaars- en winteractiviteiten van Kwekerij De Egelantier, Verlengde Boterdijk 10, Paterswolde: 3 nov workshop 'Bloemenkrans maken' door Irene Terpstra; 10 nov workshop 'mosfiguren maken' door Riet van Hummel; v.a. 15 nov 'Taste of winter': tuin, terras en winkel in wintersfeer; 10, 11 dec demonstratie 'kerst- en winterdecoraties maken' door Hannie Wouda en Bob Foltz. Inl 05907-95418

DECEMBER

* 1, 2 en 3 dec Winterpaleis op de Dam, Dam 61, Middelburg (Willems Winkel - antiquiteiten en curiosa). Eleonore de

Koning, kwekerij van vaste planten, is een van de vele deelnemers aan deze wintermanifestatie. Open 1 en 2 dec 10-21 uur, 3 dec 10-17 uur Entree gratis

* 15 t/m 18 dec Openstelling en kerstmarkt Kasteel Cannenburch, M. van Rossumplein 4, Vaassen. Kasteel Cannenburch is in 1951 overgedragen aan de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, die het renaissance-slot geheel in oude luister herstelde. Men kan een kijkje nemen in het 16e eeuwse kasteel waar in de verschillende ingerichte vertrekken kerstbomen, een kersstal en kerststukken staan opgesteld. Op het voorterrein wordt de traditionele kerstmarkt gehouden. Open 15, 16 dec van 14 tot 22 uur, 17 dec van 11 tot 18 uur. Entree f 5,-; kerstmarkt gratis. Inl 085-420944/05788-71292

1995

* De botanische tuin Dr. Costerus, in de volksmond beter bekend als Costerustuin, bestaat dit jaar 75 jaar. Aanvankelijk in 1920 door biologieleerling en directeur Jan Costerus aan de HBS te Amsterdam opgericht als educatieve tuin ter ondersteuning van zijn lessen en om mensen kennis te laten nemen van de inheemse flora.

De tuin breidde al snel uit en ruimtebrek dwong in 1930 dan ook tot verhuizing naar de huidige lokatie aan de Zonnelaan 4, Hilversum. Het is nu een waardevol cultuurbesit. De tuin heeft een oppervlakte van 1250m² met zo'n 120 plantensoorten, een vijver, vele vogels- en vlindersoorten. Als enige tuin in Nederland hanteert de Costerustuin het Eichlersysteem, waarbij verwante plantenfamilies worden gerangschikt in veertig orden.

Open dagelijks van zonsop- tot zonsondergang, entree gratis, rondleidingen mogelijk. Inl tel. 035-211318

Zomer 1994, een zomer vol activiteiten

Donateursdagen, dagen voor commissies, een Donderbergdag en daarnaast nog activiteiten speciaal voor donateurs van de traditionele kwekers en 'open tuin'-bezitters, kortom geen tijd om te vervelen tijdens de overnatte of overhete dagen van de voorbije zomer.

Bij het maken van het Open Tuinenboekje in het voorjaar wist ik het al: het wordt een druk tuinseizoen. Alleen al de keuze maken uit 150 verschillende tuinen die te bezichtigen zijn is al een klus. Vele heb ik er mogen zien en het is een sensatie te zien dat ons land tuinen heeft die gezien mogen worden worden.

Daarnaast zijn er de drukbezette donateursdagen: Altijd meer animo dan plek. Terecht werd opnieuw Zutphen en omgeving bezocht en kreeg Noord-Holland bezoek van de NTs. Zelf mocht ik een bus bemensen op de tocht door Vlaams Brabant. Op de warmste dag van het jaar bezochten we drie tuinen ten noorden van Leuven. Aan het enthousiasme van de gids heeft het gelezen dat we op Herkenrode het arboretum

grondig bekeken hebben. Mooie domeinen! Ook was ik op een dag speciaal voor donateurs van de NTs, georganiseerd door de traditionele kwekers. Daarbij horen De Hesenhof, Coen Jansen, Ploeger, De Bloemenhoek, Eleonore de Koning en Piet Oudolf. Ik was bij de laatste op 12 juni. (zie foto). Zelf leidde Piet de gasten rond door de voortuin waar altijd weer planten voor discussie gereed staan. Een dag waarop donateurs

Belgisch banknummer

De NTs heeft bij de Bankunie N.V., Poppel te België een bankrekening geopend, waarop Belgische donateurs hun donaties kunnen storten.

Het nummer is: 646 4103471 94.

Pleidooi voor balsemien

In de Stokroosstraat te Den Haag wordt de springbalsemien vervolgd, net als het kleefkruid te zwaard bestreden. In het oosten des lands wordt de plant, volgens velen: onkruid 'Wandelende jood' genoemd. Op een geheime plek iets buiten het hilarisch christelijke gehucht Eefde, op de grens van de Achterhoek en Gelderland, wordt de balsemien echter gekoesterd, met touwtjes tegen flauwtjes beschermd, bemest, bewaterd en bovenal liefdevol toegesproken. De balsemienkolonie floreert. Een deel van de planten is afkomstig uit de tuin van het Witsenhuis te Amsterdam, een deel uit Renouprez (België) en er zijn balsaminaceën ontvoerd uit Zutphen, de Haute-Savoie, Hyde Park, de Ardèche; in Eefde springt alles door elkaar.

De lage variëteit van de balsemien, 'Impatiens', meegenomen uit een bos bij Almen, groeit er onder dennebomen samen met donkerrode en gele oostindische kers, rood en wit vingerhoedskruid, wilde papavers en oranje klapprozen. De grap van de impatiens is dat sommige exemplaren bloeien zonder dat je het merkt, discrete vruchtbaarheid, terwijl andere koketteren met minuscule gele bloemetjes - niets menselijks is de springbalsemien vreemd. Zie de 'Impatiens glandulifera': meer dan twee meter hoog, polsdikke stengel, rode wortels die vaak onbetamelijk als minieme rondelulletjes boven de aarde hangen, de bloemen purper, rood of roze-wit. Een dikdoener. En zeer geschikt om de bolderik, die anderhalve meter hoog kan worden, te ondersteunen. Bolderik, bolderik, 'Agrostemma', bijna uitgestorven omdat graanvelden tegenwoordig ontsmette tapijten zijn. Zeker, de zaden

zijn giftig. Nou èn? De korenbloem is ook verdwenen en die was ongevaarlijk, net als 'Origanum vulgare' ofwel wilde marjolein. Te Eefde groeit dit 'onkruid' als kool en nog wel onder de blauwschokkers en naast het groot spiegelklokje ('wettelijk beschermd' volgens Natuurmonumenten). De springbalsemien is een bijzonder sensueel gewas. De vorm van de bloem doet denken aan de dameskelk. Het is een genot de rijpe zaaddozen te bevingeren en het plantesperma tegen de huis te voelen kaatsen zonder gevaar voor enge ziekten. Een vorm van

masturbatie die zin heeft, deze ejaculatie bevordert nieuwe aanplant. Overigens is er geen verschil tussen 'flapflap doen' (Jeroen Brouwers) met Nederlandse en buitenlandse balsemien, allemaal laten ze zich gaarne gaan.

Natuurlijk zijn ze niet alleen een lust voor de hand, ook voor oog en oor en neus. Hommels, bijen, zweefmuggen en vlinders komen op bezoek, een gewemel van jewelste zou romancier Thomas Rosenboom zeggen. Het oor wordt gekust als een zondronken insect een gespannen zaaddoos raakt: met

een knalletje suizen de donkerbruine zaden in het rond. Niet zelden komt, in Eefde, een zaadje terecht op een kikker die op vermoeide muggen zit te wachten - een hups sprongetje is het gevolg. Een ritueel op kleine schaal, viriel en onschuldig plezier, divertimento voor alle deelnemers (muggen uitgezonderd). In de nazomer geurt de springbalsemien overdonderend, weliswaar ordinaar zoetig, maar toch. Plezierig aspect is ook dat de plant eenjarig is, slechts tijdelijk een tuin opfleurt of naar de knoppen helpt. Het is dan ook een raadsel waarom Romke van de Kaa, kweker en huiskamerfilosoof, in zijn alom bewierookte boek 'Buiten de perken'. 'Tuinieren met gezond verstand', na twee maanden al herdrukt en inmiddels toe aan de vierde druk, geen lans breekt voor de balsemien. De auteur mag dan groene vingers hebben, sensuele vingertoppen zijn hem kennelijk wezensvreemd.

Wie langdurig naar een springbalsemien kijkt, de plant nodigt daartoe uit, herkent een metamorfoserend beeld: dat van een beeldend kunstenaar - door Lodewijk van Deyssel als eens vergeleken met een gewas dat het bloeisel buiten zich zelf te prijkt zet. Net als een kunstenaar gedijt de balsemien overal en nergens, tussen straatstenen en tegels, parkeerplaatsen en burgermanstuin-tjes. Elke grondsoort is geschikt. Beide springen van harte gaarne in het rond, letterlijk en figuurlijk (de befaamste menselijke balsemien luisterde naar de naam Picasso). Voltaire meende dat men eerst zijn eigen tuintje moets verzorgen, ofwel: schoenmaker houd je bij je leest. De springbalsemien vervolgen is het andere uiterste.

Peter Yvon de Vries is graficus en tuinman; hij schrijft over kunst in HP/De Tijd. In het voorjaar verscheen bij Querido zijn essaybundel Oesters en Orakels.

elkaar ook weer ontmoetten. Op 3 september gingen we samen met de Donderberggroep op pad om folies te bekijken in Utrecht op de Heuvelrug. Een ware shock voor de liefhebbers van borders op kleur! Voor de leden van de diverse commissies en medewerkers van Walenburg hadden Arend Jan van der Horst en Gerard Rakers hun hofstede opengesteld op Walcheren. Zonnig zaten we op het erf aan de lunch en bezochten daarna Ellewoutsdijk en Kloetinge. Al deze activiteiten worden vrijwillig verricht. Zonder de inzet van al die tuinbezitters en liefhebbers met of zonder dakterras, kwekers en commissieleden zou dat niet gelukt zijn. Dank, driewerf dank! GJD

Het Paradijs op aarde

“Zag men ooit iets mooiers dan de ogen van narcissen, of de blikken die zij elkaar toewerpen op een feest? Parels ontspringen uit gele saffieren, rustend op smaragden stelen, op tapijten van fijne groene zijde...”

Al-Sanawbari (d. 945).

Tot wie ze hun verzen ook richtten, door de eeuwen heen vonden moslim dichters in de tuin een onuitputtelijke bron van beeldspraak. Een ode aan de weldoener, een liefdesgedicht of de verwoording van een mystieke ervaring, de symboliek die de dichter gebruikte had veelal zijn oorsprong in de tuin. Verwonderlijk is dit niet, want daar vond men beschutting tegen de brandende zon in de schaduw van cypressen en platanen, verkoeling door het altijd aanwezige water, en werden de zintuigen gestreeld door velerlei genietingen. De vorst legde rond zijn paleizen lusthoven aan, waarin hij zijn rijkdom en almacht kon benadrukken. De Soefi trok er zich in terug voor de mystieke beschouwing van de natuur. Drinkebroers die niet maalden om god of gebod richtten er hun gelagen aan. Wat zij gemeenschappelijk hadden was de gedachte dat een tuin de meest getrouwe afspiegeling is van het Paradijs. Iedere moslim kent immers de beschrijving uit de Koran (55:46-75), waarin gezegd wordt: “Voor wie hun Heer vrezen zijn er twee tuinen, vol van allerlei soorten. In beide zijn twee spuitende fonteinën, en twee soorten van alle vruchten (...) en daarnaast nog twee tuinen, vol van groen, met twee overvloedige bronnen, en vruchten, dadelpalmen en granaatbomen...”

Deze beschrijving van de vier tuinen van het paradijs is de basis voor de vormgeving in de Islamitische tuinkunst.

Met de verovering van steeds weer nieuwe gebieden werden telkens elementen toegevoegd aan dit uitgangspunt. De Perzische cultuur droeg het woord ‘firdaws’ bij, waarvan via het Grieks ons woord ‘paradijs’ eveneens is afgeleid. In de Koran staat ‘jannat’, sterk verbasterd terug te vinden in het Spaanse ‘genera-life’, oorspronkelijk ‘jannat al-arief’ (tuin van de opzichter). Meer concrete bijdragen waren het paviljoen, de schaduwgevende arcades en de kanaaltjes en vijvers. De combinatie van deze gegevens met de beschrijving uit de Koran vormde de basis voor de ‘chahar bagh’ (viervoudige tuin), een begrip dat later het hele complex van paleis, tuinen en paviljoens ging omvatten. Een van de eerste voorbeelden van een chahar bagh bevond zich in Samarra, dat in de 9de eeuw tijdelijk de rol van hoofdstad van het Abbasidische rijk overnam van Bagdad. Dit Bulkawara paleis werd gebouwd tussen 849 en 859 AD. Het bestond uit drie hoven, ieder in viereen gedeeld door kanaaltjes of paden, geflankeerd door paviljoenen met uitzicht over de Tigris.

Islamitische tuinen

Vanuit de Maghrib werd Spanje (al-Andalus) voor een groot deel veroverd vanaf het begin van de 8ste eeuw. In de Moorse tuinen was sprake van Berberse, Romeinse en Visigothische invloed. Uit de Berber-tuin (agdal) werd de grote centrale vijver met een gebouwtje aan een kant overgenomen. De Grieks-Romeinse concepten van de boomgaard (hortus) en het populierenbos werden ingepast, terwijl de nog bestaande Romeinse aquaducten goede diensten bewezen bij de toevoer van water. Van de Visigothen stamt waarschijnlijk een aantal gewassen die via het Byzantijnse rijk uit het oosten waren geïntroduceerd, bijvoorbeeld suikerriet, pistache, gember en styrax. De Omayyadische veroveraars namen overigens zelf ook al Perzische vormen mee naar al-Andalus: de vierdeling in de binnenhoven van de paleizen is er direct op terug te voeren. In de eerste eeuwen was het contact met Bagdad bovendien nog zeer intensief, waardoor nieuwe ideeën en materialen afkomstig uit Azië snel naar het westen werden verspreid.

De Osmanen, die vanuit Klein-Azië hun rijk uitbreidden vanaf 1300 en uiteindelijk hun Arabische heersers overtroefden, stichtten een rijk dat gedurende zes eeuwen het grootste deel van het Middellandse Zee-gebied zou beheersen. De tuinarchitectuur was een afspiegeling van de smeltkroes van culturen die in het Osmaanse rijk bestond: Byzantijnse, Perzische, Arabisch-Islamitische en later Europese invloeden waren erin terug te vinden. Via het hof in Istanbul werden Osmaanse invloeden - rozen, de tulp - naar het westen verspreid.

In het oosten drong de Islam door tot in Sind (ongeveer Afghanistan-Pakistan) en Hind (India), waar de verre nazaten van Djengis Khan, de Moghols, vanaf de vijftiende eeuw hun rijke cultuur ontplooiden. Babur was rond 1500 de eerste die bij Kabul en Jelalabad tuinen liet aanleggen door architecten en kunstenaars afkomstig uit Perzië en Samarkand. Zijn opvolgers creëerden steeds omvangrijkere tuinen, in Delhi, Agra en vervolgens in Kashmir. De strenge symmetrie van de Moghol-stijl was in Hind ongehoord, maar werd uiteindelijk de standaard voor latere ontwerpen, waarin regionale invloeden wel steeds sterker werden. De laatste Moghol-vorst die grote werken liet uitvoeren was Shah Jahan, de bouw van de Taj Mahal.

De betekenis van water in de tuinarchitectuur

Het dorre, droge klimaat van het oude Perzië leende zich niet bepaald voor het aanleggen van tuinen. Om zich te beschermen tegen dit meedogenloze klimaat legden de Perzische vorsten in de zesde eeuw na Christus vrede, groene toevluchtsoorden aan, om in te verpozen en te mijmeren. Water was daarbij van essentieel belang en dat was in dit onvruchtbare land zeer schaars. Om toch hun paradijzen te kunnen realiseren, legden de Perzen ingenieuze irrigatie-systemen aan, waarmee het water van de rivieren ondergronds naar de tuinen werd geleid. Naast de praktische noodzaak, werd de aanwezigheid van stromend water in een tuin gezien als symbool van leven en van overvloed. De Islamitische tuinkunst heeft uiteindelijk de ontwikkeling van de Europese tuinarchitectuur sterk beïnvloed.

Wat de Arabieren ontdekten in de Perzische tuinen komt tot uitdrukking in de Koran, waarin regelmatig wordt verwezen naar het paradijs als een tuin waar iedere gelovige na de dood innerlijke vrede zal vinden. Het enige dat nog herinnert aan de oude Islamitische tuinen zijn de Perzische tapijten, met zeer gedetailleerd geweven tuinkamers, duidelijk zichtbaar gescheiden door waterkanalen.

In de 9e eeuw verspreidde de Islam zich snel naar het Oosten tot aan India en het Westen. Via Noord-Afrika kreeg de Islam met de Moren voet aan de grond in Spanje. Water was in Spanje geen schaars goed, maar het subtropische klimaat maakte irrigatie toch noodzakelijk voor de tuinen die de Moren

wilden aanleggen. In zo'n glorieta of privé-paradijs werd water eveneens een belangrijk decoratief element. De Moren maakten in de omsloten tuinen grotere vijvers en fontein. Een tuin was er echter vooral een plek voor bezinning en bespiegeling, waarbij het klaterende water de natuur volop tot groei en bloei liet komen. Slechts enkele Spaanse tuinen herinneren nog aan de Islamitische overheersing, zoals het rode kasteel Alhambra in het Zuidspaanse Granada, het laatste bolwerk dat de Moren uiteindelijk aan de christenen afstonden. Eén van de binnenplaatsen is conform de traditionele Islamitische chahar-bagh nog steeds ingedeeld in vier gelijkvormige tuinen, waartussen water stroomt. Via een doordacht systeem werd het water uit de rivier de Darro omhoog naar de tuinen van Alhambra getranspor-

houden of te restaureren. Een van de aandachtsggebieden is de Islamitische culturele invloedssfeer.

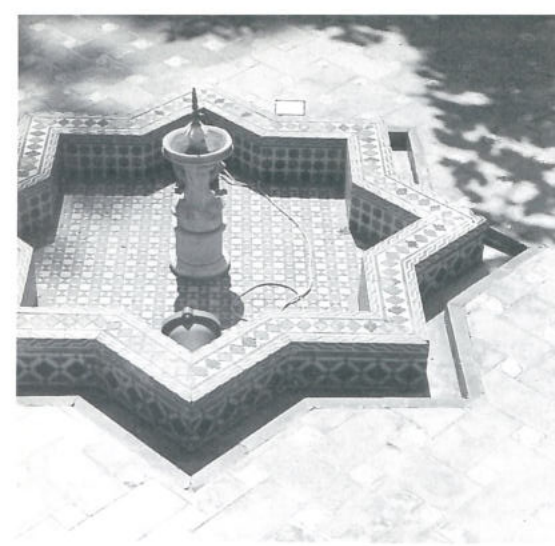
Wat van bestaande tuinaanleg vaak als authentiek wordt beschouwd is dat overigens zelden: De tuinen van het Patal in het Alhambra hebben meer verwantschap met die van Versailles dan met iets anders, terwijl de tuinen van het Alcazar in Sevilla mooie voorbeelden zijn van de Italiaanse stijl die tijdens de Renaissance werd geïntroduceerd. Het feit dat een groot deel van de zich erin bevindende gebouwen wel onmiskenbaar van Moorse afkomst is zal aan deze misvattingen debet zijn.

De karakteristieken van de Islamitische tuinkunst hebben in verschillende recente perioden in de westerse tuinkunst weer aandacht gekregen, via de schilderkunst - 'Orientalistes' en verwante romantische stromingen - en via de architectuur. Moorse stijlinvloeden waren in de 19de eeuw in de bouwkunst duidelijk aanwezig (bijvoorbeeld de Wilhelma in Stuttgart), terwijl de Moghol-invloeden door architecten als Lutyens werden meegebracht uit India. Architectonische elementen uit de Islamitische tuinkunst zijn daardoor op veel plaatsen aanwezig. Door deze nog steeds bestaande en te bezichtigen voorbeelden worden steeds nieuwe generaties bouwmeesters en tuinontwerpers geïnspireerd.

Leo den Dulk

Literatuur:

- Brookes, John. *Gardens of Paradise*, New York, 1987.
- Tjon Sie Fat, L. en de Jong, E. (eds.). *The authentic Garden*, Leiden, 1991.
- MacDougall, E.B., en Ettinghausen, R. (eds.). *The Islamic Garden*, Washington, 1976.
- Correcher, C.M. *The gardens of Spain*, New York, 1993.
- Dodds, J.D. (ed.). *Al-Andalus, the art of Islamic Spain*, New York, 1992.

Bij de reconstructie van de feiten omtrent historische Islamitische tuinen is er geen gebrek aan bronnen. Nauwkeurige beschrijvingen ontbreken echter grotendeels. Anderzijds zijn de tuinen zelf voor het merendeel verdwenen, behalve die van de Moghols. In de Arabische landen, in Turkije, Perzië en Spanje is veel verloren gegaan. Vrij recent zijn diverse archeologische opgravingen verricht, die een schat aan nieuwe feiten hebben opgeleverd over de architectuur van de tuinen. Op basis van die gegevens is een grondplan goed te reconstrueren, terwijl elementen als paviljoens op basis van oude afbeeldingen zijn na te maken. Veel moeilijker is het om de oorspronkelijke beplanting te achterhalen. Er is weliswaar veel onderzoek gedaan in de botanische en landbouwkundige literatuur van de betreffende perioden en regio's, maar de indertijd gebruikte variëteiten zijn zelden te identificeren, en zo ja, moeilijk te verkrijgen of uitgestorven. Met behulp van palynologie, het onderzoek van stuifmeel en sporen, is soortidentificatie wellicht mogelijk. Wereldwijd zijn projecten opgezet om de kennis over historische tuinen te vergroten en belangrijke authentieke tuinen in stand te

teerd. In Spanje zijn verder nauwelijks meer concrete voorbeelden van de Islamitische tuinkunst te vinden, maar nog altijd hebben veel Spaanse tuinen het idee van een binnenhof, met klaterend water als extra dimensie.

Technisch vernuft

De toepassing van water in tuinen heeft enorme veranderingen teweeg gebracht in de tuinarchitectuur. Het beste wordt dit zichtbaar in de indrukwekkende rol die water speelt in de Italiaanse en vooral de Franse formele tuinen uit de 17e eeuw. In Italië werden in de 15e, 16e en de 17e eeuw bij de grote villa's buiten de stad tuinen ontworpen van grote afmetingen. Die ruime indruk werd nog eens versterkt door het weidse uitzicht, waar middels doorkijkjes volop van werd geprofitteerd. Juist dit heuvelachtige landschap verleidde ingenieurs en architecten tot het bedenken van technische hoogstandjes. Met hydraulische machines werd het water uit de rivieren opgepompt om het vervolgens via indrukwekkende fontein, cascaden en watervallen weer naar beneden te laten stromen. Hiermee toonde de Renaissance-mens zijn ware ver-

nuft en kosten noch moeite werden gespaard. Daarbij was er, vooral in Noord-Italië, een overvloed aan water beschikbaar. De waterpartijen werden steeds indrukwekkender en de sculpturen beeldden de centrale rol uit die de mens speelde in de natuur. Helemaal serieus was het niet: de Italianen maakten ook giochi d'acqua, technische hoogstandjes waarmee men elkaar aftroefde, waarbij de argeloze bezoeker plotseling werd natgespoten door verborgen fontein. De meest bekende Italiaanse Renaissance-tuinen zijn de Villa d'Este in Tivoli, de Villa Lante in Bagnaia en het Palazzo Farnese in Caprarola.

Magie

De Fransen namen de Italiaanse technieken geheel over en gaven de Renaissance-stijl een nieuwe identiteit. De Franse tuinstijl bloeide in een periode dat Frankrijk het machtigste land ter wereld werd. De formele tuinen kregen vorstelijke afmetingen en brachten een ode aan de superioriteit van de mens. Vooral in de tuinen van Versailles en Vaux-le-Vicomte is nog steeds te zien dat het water een belangrijke rol speelde bij dit machtsvertoon. Water werd een synoniem voor macht, vandaar de indrukwekkende waterparterres, de schijnbaar eindeloze grand canals en de enorme wateroppervlakten (mirroirs d'eau) die de 'hemel op aarde' weerspiegelden.

Met deze Franse interpretatie lijkt de toepassing van water in een tuin verder dan ooit te zijn verwijderd van de oorspronkelijke Islamitische gedachte. Toch brengt met name die majestueuze Franse tuinarchitectuur het beste tot uitdrukking dat het gebruik van water een tuin een welhaast magische betekenis kan geven. En dat was nu juist de filosofie van de oude Perzen. *Marian Lenshoek*

Islamitische invloed op westerse tuinen

En aantal jaren geleden bezocht ik bijna jaarlijks de tuinen van het Arabische kasteel het Alhambra vlakbij Granada. Althans Arabisch: er waren vele eeuwen van verwesterlijking van de oorspronkelijke Arabieren aan voorafgegaan voor daar de gebouwen en tuinen werden gebouwd en aangelegd. Het westen was versmolten met het oosten in het door de Moren bezette Spanje en Portugal. Toch bleven ze in de decoratie van de interieurs en in de vormgeving van de tuinen hun uit centraal Azië afkomstige idealen trouw. Mij fascineerden diverse sterke uitgangspunten, die in onze huidige tuinkunst terug te vinden zijn. Of wij ons als tuinontwerpers altijd bewust zijn van de periode en de cultuur waar onze ideeën vandaan komen is een vraag die in wezen niet essentieel, maar wel boeiend is. Alles wat wij denken en doen is immers ergens aan ontleend, ergens door ontstaan, dus originaliteit is vaak nieuwe combinaties bedenken, oude vormen anders toepassen.

De lange vijvers zoals wij die kunnen bewonderen bij het hotel de Hooge Vuursche gelegen tussen Baarn en Hilversum, het meesterwerk van Dirk Tersteeg, passen in een herleving van het toepassen van deels Moors-Arabische en deels barokke vormen. Tersteeg en zijn tijdgenoten pasten lange vijvers dikwijls toe, soms met een muur met spuer als begin of zo men wil eindpunt van de lange waterlijnen.

Ook dat was al eerder toegepast in vele Italiaanse tuinen, maar het werd nieuw leven ingeblazen door Engelse architecten als Harold Peto, die een revival van Italiaanse tuinen voorstond, en door Sir Edwin Lutyens, die de Moorse tuinkunst dikwijls als inspiratie gebruikte. Hij werkte veel met lange kanalen die loodrecht op de door hem gebouwde landhuizen stonden. Vaak lagen ze wat verdiept en werden ze bereikt via monumentale trappen; gras lag om de vijvers heen met daarnaast borders, pergola's met

rozen, blauwe regen...

Het geheel doet denken aan de Moorse tuin van het Generalife, het bij het Alhambra gelegen buitenverblijf van de sultan. Ook daar lag een lange vijver zonder gras, maar wel omgeven door geurende bloemen met aan één kant een pergola-wandelgang van steen en zuilen. Lutyens' inspiratie is dus daar te vinden. Onze Nederlandse tuinarchitecten zullen niet zozeer voor hun inspiratie (en hun lange vijvers) naar Spanje hebben gekeken alswel naar Lutyens en zijn tijdgenoten. Mij is althans niets bekend van hun

reizen naar het toen nog verre Spanje...

Wel weten we dat ook Vita Sackville-West met haar man Harold Nickolson, enkele jaren voor zijn diplomatieke werk in Constantinopel, het huidige Istanbul, gestationeerd was.

Dat dit hun ideeën heeft beïnvloed bewijst hun tuin bij Sissinghurst Castle: het 'rondel' is daar een voorbeeld van. De ronde ruimte omgeven door zuilen galerijen, of de ronde vijver met een fonteinje zoals die in zoveel oude Turkse tuinen nog terug te vinden is, zal zeker hun inspiratiebron geweest zijn. Zelf pas ik al jarenlang rechte vijvers toe in tuinen als een rechte zichtlijn, die vooral als

spiegel tussen gras of planten in wordt neergelegd. Het waterniveau moet hetzelfde zijn als de plant- en grasvlakken er naast, anders werkt het niet. Recent ontwierp ik een tweetal lange rechte vijvers in een tuin in Oisterwijk, die beide door gras omgeven zijn; bij één ervan zijn hardstenen goten aangebracht. Water valt eruit in de lange spiegel: zo het zintuig oor betrekking bij het beleven van de tuin.

Ook in mijn Zeeuwse hofstede-tuin is nu een 17-meter lang kanaal(tje) gegraven, dat 1.20 meter breed geworden is. Het ligt als een lange lijn tussen weelderige planten en mist de verwachte uitwerking niet: een lint van zilverige reflectie doorbreekt de plantenmassa op sprookjesachtige maar ook dramatische wijze met een sterk architectonisch gebaar.

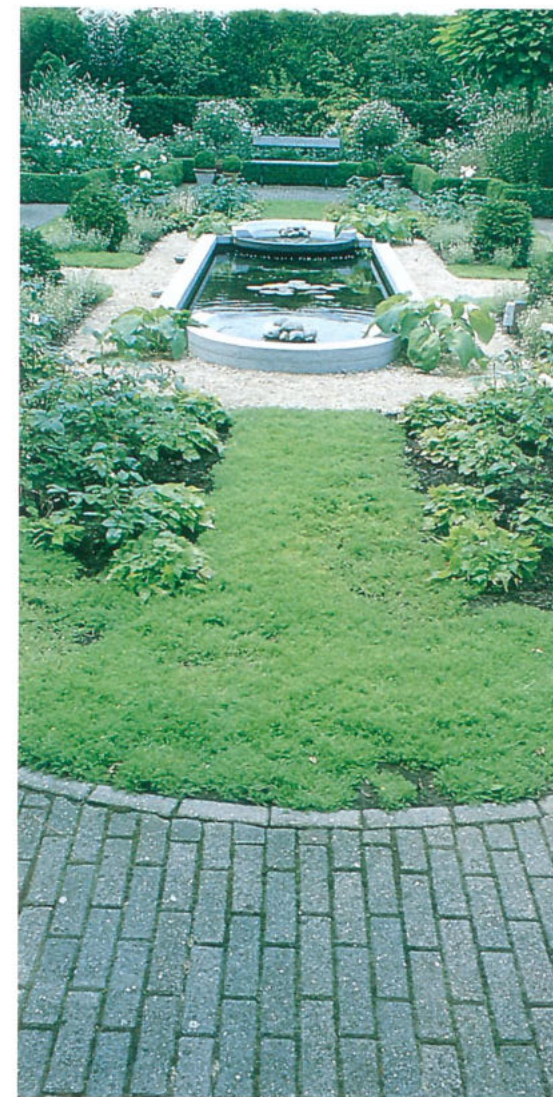
In het boek 'Tuinen in Vlaanderen' zijn vele lange, rechte vijvers vastgelegd, die Kitty de Smit-Kremer en ik ontdekten tijdens onze rondgang door het fraaie tuingebieden van onze zuiderburen. Er bleken vele tuinarchitecten door het Moors-Italiaanse idee van de lange waterlijn begeesterd te zijn. Als eerste moet Jacques Wirtz genoemd worden, die er een ware passie voor ontwikkelde. Hij combineerde diverse keren lange vijvers met semi-natuurlijke rondgevormde vijvers die iets lager lagen. Water uit de rechte vijver stroomt dan in de natuurlijke waterplasjes. Paul de Rooze pastte de rechte watervorm ook toe; in kleine tuinen zoals die van de familie de Smet in Kortrijk, maar ook op barok pompeuze schaal bij weelderige boerderijen. Zijn voorkeur zal echter zeker de sobere rechte lijn tussen groen gebleven zijn. Van Wassenhoven, de hovenier/tuinarchitect die zelf ook de uitvoering verzorgt -

Rechte vijver in Kortrijk, naar een ontwerp van Paul Rooze

en evenzeer een lange vijver-adept - combineert zijn spiegels dikwijls met taxushagen die extra vorm aan de lange lijnen geven en het verticale introduceren.

Spiegelende planten

Dat vijvers niet persé altijd als zichtas uit huis of vanaf het bij het huis gelegen terras hoeven te worden gebruikt, laat de hierbij afgebeelde tekening zien van een tuin in Oss. Ik legde een dwarsas in de tuin, een tweede zichtlijn die pas bij het door de tuin wandelen kan worden ontdekt. Een kas met veel planten en een goede zitgelegenheid biedt uitzicht over de vijver die als dwarsas functioneert. Wit bloeiende planten staan eromheen. De vijver zelf is van polyester en werd net als de rest van de aanleg door Cees Olieslager verzorgd. Er werden turfjes rondom de vijver gelegd zodat de rechte lijnen met plantenvormen worden overgroeid. Vanuit de kas ziet men een terras in de verte omgeven door een niet zo hoge taxushaag. Ook daar staan wit bloeiende planten als *Cimicifuga*, *Hosta*, *Dicentra*, zodat er qua kleur ruimte om de hier vaak als donkere spiegel werkende waterlijn wordt gecreëerd. Om iets lang te laten lijken moet men de lengte een zo groot mogelijk veelvoud van de breedte laten zijn. Dat geldt ook voor vijvers. Als u een lange vijver wenst laat dan de lengte minimaal zes keer de breedte zijn. Voor extra lange effecten kunt u denken aan mijn vijver van 17 m lang en 1.20 m breed. Hoe smaller, hoe effectvoller dus, maar ja, of u dat in uw tuin kunt inpassen is de vraag. Legt u eens met uw tuinslang -bamboestokjes kan ook - een zo'n lange vorm neer langs een recht tuinpad voor uw border die ietwat saai geworden is, zoals ik dat eens deed in Sassenheim. De vaste planten spiegelen zich. Voor de eigenaar, Ineke Bader, is het kijken

De vijver als lange spiegel

naar de combinatie water en in de wind bewegende plantenvormen een feest. Net zoals de reiger die hier dagelijks tracht een van de fraaie vissen te verschalken
Arend Jan van der Horst

Voorbij de kleuren van de regenboog

Terwijl de zon nog twijfelt of hij zich vandaag wel zal laten zien, blijf ik stilstaan op het pad. Naast mij gluren prachtig paars-blauw gekroesde en gegroefde koppen strijdlustig de wereld in, hoewel nog maar een paar centimeter hoog.

Uit gewoonte reik ik naar achteren en pak de hand en begeleid die naar het wonder dat zich daar voltrekt. Eerst met één, later met allebei haar handen ervaart zij de ingehouden kracht en de ongelofelijke vormenrijkdom die zich daar ontvouwt. Ik weet al dat zij zich de komende maanden ook zal verbazen over de grootte van het blad, de dikte, de stevigheid, de gladheid en de koelte ervan. Dat zij de bloemknop zal voelen ontwikkelen van broccoli-achtige roosjes tot

grote schermen van kleine bloempjes en dat ze versteld zal staan van de verrukkelijke geur die haar van ver al verleidt om opnieuw aan te raken en aangeraakt te worden. Zij is één van mijn blinde leerlingen. De ontdekkingstochten naar het geheime leven van planten en het leren genieten van de vele tast- en geurervaringen die planten en de tuin kunnen bieden vormen een onderdeel van de lessen tuinieren die ik geef aan visueel gehandicapte jongeren in de leeftijd van 10-20 jaar. De plant die wij aan het bekijken waren is zeekool, *Crambe maritima*, een plant die het niet in de eerste plaats moet hebben van zijn spectaculaire bloei, maar van kwaliteiten die in eerste instantie voor het oog verborgen blijven en die pas aan het licht komen als wij onze andere zintuigen de ruimte geven.

Mijn werk aan de School voor Visueel Gehandicapten van de Vereniging Bartimeus te Zeist als leraar tuinieren zou u samen kunnen vatten als: zoveel mogelijk ruimte geven aan en uitdagingen zoeken voor andere zintuigen dan het zien alleen.

Deze zoektocht, waarbij de stimulansen uitgingen van mijn leerlingen, heeft een enorme verrijking betekent voor mijn beleving van natuur en plantengroei. Het resultaat is een prachtige serie tuinen rondom de school met een heel grote collectie geurende planten en planten die bijzondere tastervaringen mogelijk maken. Als toegift bloeien vele van deze planten ook nog fraai en kleurrijk zodat ook de slechtiende kinderen visueel

Amaranthus candatus uit de top 10 van de leerlingen van Bartimeus

nog uitstekend aan hun trekken komen. De tuinen zijn gedurende de laatste vijf jaren grotendeels tot stand gekomen dankzij de inzet en het werk van de leerlingen. Blind, slechtiend of meervoudig gehandicapt was niet meer belangrijk. Iedereen droeg letterlijk zijn steentje bij: er is gesjouwd met zand, champignonnest, klinkers en tegels, er is gezaaid en geplant, gesnoeid en gezaagd, gespit en geschoffeld, maar ook veel gelachen en genoten van het werk en de resultaten.

De bedoeling van dit alles is de leerling te helpen zicht te krijgen op zijn eigen mogelijkheden en onmogelijkheden, plezier te laten beleven aan het samenwerken met anderen en aan het bezig zijn met planten en plantegroei, leren problemen die hij tegenkomt zelfstandig op te lossen en te laten ervaren dat een handicap weliswaar beperkingen oplegt, maar dat met inventiviteit en doorzettingsvermogen er vaak veel meer mogelijk en letterlijk binnen handbereik komt dan jezelf en zeker je omgeving, voor mogelijk had gehouden.

De aanpassingen die u bij ons vindt in de aanleg en de inrichting en in het gebruik van hulpmiddelen en gereedschappen is allereerst spectaculair, maar vaak wel uitgekend en in de praktijk op hun bruikbaarheid getest. Veel van die aanpassingen blijken niet alleen handig voor visueel gehandicapten, maar vergemakkelijken ook voor anderszins gehandicapten en niet-gehandicapten het tuinieren in belangrijke mate.

Enkele aanpassingen zijn: duidelijk met de voeten voelbare afscheidingen langs de verschillende tuinen, een logisch padenpatroon, het verdelen van de tuin in kleinere, beter te overziene ruimten, het gebruik van pillenzaad en stevig, kortstelig gereedschap en van geluidsbronnen als borrelend water en ruisend gras (*Miscanthus*) als hulpmiddelen bij

De sier-moes-fruituin achter de school

de oriëntatie.

Mijn leerlingen en ik zijn met het resultaat heel tevreden en we genieten volop van de tuin en alles wat zij te bieden heeft. Wij vinden het prachtig als wij weer eens van bezoekers horen dat zij de tuinen weliswaar schitterend vinden, maar helemaal niet vinden lijken op een gehandicaptentuin. Dan denken wij: "Mooi zo, die steken wij lekker in ons zak."

Hans Schuman

Als u onze tuinen zelf eens wilt bekijken, dan bent u van harte welkom op werkdagen van 9-15 uur. Wel van tevoren graag even bellen:

Bartimeus, School voor Visueel Gehandicapten, Utrechtseweg 84, 3702 AD Zeist, tel 03404-82346

Tuinarchitectuur volgens Mondriaan

Het jaar 1994 is uitgeroepen tot 'Mondriaan-jaar' en vele activiteiten worden rondom zijn werk georganiseerd of met zijn werk in verband gebracht. Dit artikel is een verkenning naar de invloed van zijn ideeën en zijn werk op de eigentijdse tuinarchitectuur. Hierbij kunnen we ons niet beperken tot zijn eigen werk, dat zeer theoretisch en op de schilderkunst gericht was, maar moet ook het werk van zijn tijdgenoten-kunstenaars en -architecten in beschouwing worden genomen. Een belangrijk uitgangspunt voor deze verkenning zal de groep 'De Stijl' zijn, die in het gelijknamige tijdschrift een nieuwe visie op kunst en architectuur uitdroeg en navolging kreeg in het Nieuwe Bouwen.

Grote veranderingen vonden in het begin van de 20ste eeuw plaats in zowel de beeldende kunst, de architectuur als in de tuinarchitectuur. Er werd alom gezocht naar een nieuwe vormtaal die een uitdrukking kon zijn van de nieuwe denkbeelden. Hiermee werd afgedaan met het oude en een nieuwe stijl ontwikkeld.

Zo rekende in de architectuur het werk van H.P. Berlage, K.P.C. de Bazel en J.L.M. Lauweriks af met de neo-gotische vormen van P.J.H. Cuypers. In Amsterdam liggen ze op een steenworp afstand van elkaar: de Beurs van Berlage en het Centraal Station van Cuypers; een wereld van verschil. Gelijktijdig werd in de tuinarchitectuur de landschapsstijl losgelaten en kwam de Architectonische Tuinstijl in zwang. Dit ging niet geheel vanzelf; er woedde onder tuinarchitecten een felle discussie over de vraag of een tuin bij de moderne villa aangelegd moest worden in landschapsstijl of

gemengde stijl of dat een degelijke tuin nu juist aangelegd behoorde te worden in de nieuwe Architectonische Tuinstijl, die veel meer uitgaat van het ontwerp en de uiterlijke vorm van het huis. L.A. Springer, voorstander van de landschapsstijl en de gemengde stijl en D.F. Tersteeg, reeds werkzaam in de Architectonische tuinstijl, voerden hierover in het tijdschrift 'De Bouw-wereld' in 1906 een felle briefwisseling. Alhoewel zij op dat moment lijnrecht tegenover elkaar lijken te staan, zou het latere werk van Springer steeds meer in de richting van de Architectonische Tuinstijl gaan en beiden zouden later ook meermalen intensief samenwerken met dezelfde architect; J.W. Hanrath. Een voorbeeld van een aanleg in de Architectonische Tuinstijl is de tuin bij het huis 'De Zwanenhof' die door D.F. Tersteeg werd aangelegd. Het huis, gelegen in het Haarlemmerhoutpark in Haarlem, was van de hand van de architect J.B. van Loghem, die in de jaren twintig één van de belangrijke architecten van het Nieuwe Bouwen zou worden.

In 1917 kreeg Tersteeg de opdracht hierbij

"Met een beetje goeden wil zal het niet zoo onmogelijk zijn een aardsch paradijs te scheppen. Dit laat zich niet in één dag tot stand brengen, maar door zijn krachten te concentreeren zonder met den tijd te rekenen, zal men er eindelijk niet alleen toe komen, maar reeds nu zal men in het paradijs leven. Want de abstracte geest wordt niet gebinderd door het verleden, dat zich overal nog vertoont: hij ziet slechts de uiting der toekomst en hij bouwt dit aardsch paradijs op abstracte wijze op, terwijl hij al die uitingen van de toekomst bijeenamelt."

Piet Mondriaan, 'Neo-plasticisme, De Woning - De Straat - De Stad', i10 jrg. I (1927), nr. 1.

- winterhard, staat in de kas,
 6. *Syringa microphylla* 'Superba' bloem
 7. *Foeniculum vulgare* 'Giant Bronze', venkel, bloem en blad
 8. *Calamintha nepeta* ssp. nepeta, blad, na kneuzing
 9. *Mentha piperita*, pepermuntblad, na kneuzing
 10. *Thymus serpyllum*, tijm, blad na kneuzing

TOP 10 TASTPLANTEN VAN DE LEERLINGEN VAN BARTIMEUS

1. *Rheum hybridum*, rabarber, bladeren, stengels en groeikracht
2. *Ricinus communis*, wonderboom, bladeren en stengel, groeisnelheid
3. *Salvia argentea*, salie, zeer zacht behaarde bladeren
4. *Stachys byzantina*, ezelsoor, zacht behaarde bladeren
5. Vele groentesoorten, wegens hun herkenbaarheid en hun emotionele betekenis. Ook de doorgeschoten planten van bijvoorbeeld andijvie, sla en bloemkool zorgen voor veel verwondering en plezier.
6. *Hippeastrum*, amaryllus, zeer grote, vaak fel gekleurde bloemen met duidelijk voelbare meeldraden en stampers
7. Kamerplanten als:

Acalypha, *Aconitum*, *Beaucarnea*, *Begonia massoniana* ('braillebladbegonia'), *Cycas revoluta*, *Dracaena*, *Echeveria*, *Ficus elastica*, *Jatropha podagrica*, *Monstera deliciosa*, *Sansevieria*, *Sparmannia africana* en *Tolmiza menziesii*.

8. *Amaranthus caudatus*, kattestaart, zeer lange, zachte 'staartachtige' bloemen
9. *Tulipa*, tulp, duidelijk herkenbare bloemen
10. *Actinidia chinensis* 'skinhead', kiwi, vruchten

Crambe maritima, een plant met vele niet direct zichtbare kwaliteiten

TOP 10 GEURPLANTEN VAN DE LEERLINGEN VAN BARTIMEUS

1. *Viburnum carlesii*, sneeuwbal, bloem
2. *Lavandula angustifolia*, lavendel, bloem en blad
3. *Rosa*, roos, vele cultuurvariëteiten, bloem,
4. *Cheiranthus cheirifolius*, muurbloem, bloem,
5. *Jasminum officinale*, jasmijnbloem, niet

een tuinontwerp te maken, dat momenteel nog in grote lijnen bestaat (afbeelding 1). Het huis, dat op een relatief klein perceel met een zeer onregelmatige grondvorm staat, grenst aan een van de grote vijvers van het villapark. De vormgeving van het huis vormde het uitgangspunt voor de aanleg waarin de grootst mogelijke lengte van het terrein werd geaccentueerd door een recht pad. Dit verbindt de verschillende delen van de tuin, doorsnijdt en ontsluit de borders, voert naar een halfverborgen zitje, leidt naar het water en wordt nadrukkelijk beëindigd door een treurwilg. Een belangrijk element is de trap naar het water, die het huis met de vijver verbindt.

Tersteeg wist hier het maximale uit de beperkte situatie te halen. Door een tuin met

diverse plekken en sferen te creëren en het water tot onderdeel van de tuin te maken maakt de tuin de indruk veel groter te zijn dan ze werkelijk is.

Abstracte vormtaal

Door diverse groepen van samenwerkende kunstenaars werden er nieuwe tijdschriften uitgegeven om hun denkbeelden en vooral ook de theoretische achtergronden, te verduidelijken, uit te dragen en ter discussie te stellen. Zo ontstond in 1918 'Wendingen', terwijl een jaar eerder reeds 'De Stijl' was opgericht.

De centrale figuur van De Stijl was de schilder, en later ook architect, Theo van Doesburg, die samen met de schilders Piet Mondriaan en Bart van der Leek het tijdschrift oprichtte en tot het eind in 1931 bleef leiden. Ook de architecten J.J.P. Oud, J. Wils, R. van 't Hoff, G. Rietveld en C. van Eesteren sloten zich bij De Stijl aan.

"Dit tijdschriftje wil zijn eene bijdrage tot de ontwikkeling van het nieuwe schoon

heidsbewustzijn. Het wil den modernen mensch ontvankelijk maken voor het nieuwe in de Beeldende Kunst. Het wil tegenover de archaïstische verwarring -het "moderne barok"- de logische beginselen stellen van een rijpenden stijl, gebaseerd op zuivere verhouding van tijdgeest en uitdrukkingsmiddelen. Het wil de huidige denkrichtingen betreffende de nieuwe beelding die, hoewel in wezen gelijk, zich onafhankelijk van elkaar ontwikkeld hebben, in zich vereenigen." Zo begint het eerste nummer van De Stijl, waarin Piet Mondriaan zich in een reeks artikelen uitlaat over 'De Nieuwe Beelding in de schilderkunst'.

Als we kijken naar de ontwikkeling in het werk van Mondriaan, dan wordt dat gekenmerkt door het steeds verder vereenvoudigen van vormen en kleuren, uiteindelijk resterden slechts rechte hoeken en lijnen en de drie primaire kleuren rood, geel en blauw, aangevuld met wit, grijs en zwart. Hiermee werd een abstractie bereikt die, volgens Mondriaan, alles te maken had met helderheid. Hij trachtte de subjectieve en de individuele aspecten van de kunstenaar uit te schakelen en te komen tot een algemeen geldende waarheid.

In De Stijl schrijft hij hierover: "Het leven van den huidige, gecultiveerden mensch keert zich langzaam van het natuurlijke af: het wordt al meer en meer een a b s t r a c t leven". De kunst moet een produkt zijn van de "zuivere beelding van den menschelijken geest" en dit komt tot uitdrukking "in een zuiver aesthetisch beeldende, in een abstracte verschijning" en "in de abstractie van den vorm en de kleur -in de rechte lijn en in de tot bepaaldheid gestelde primaire kleur". Hoewel zijn verhandeling primair over schilderkunst gaat merkt hij op: "Waar de inhoud aller kunst éénzelfde is, zijn de

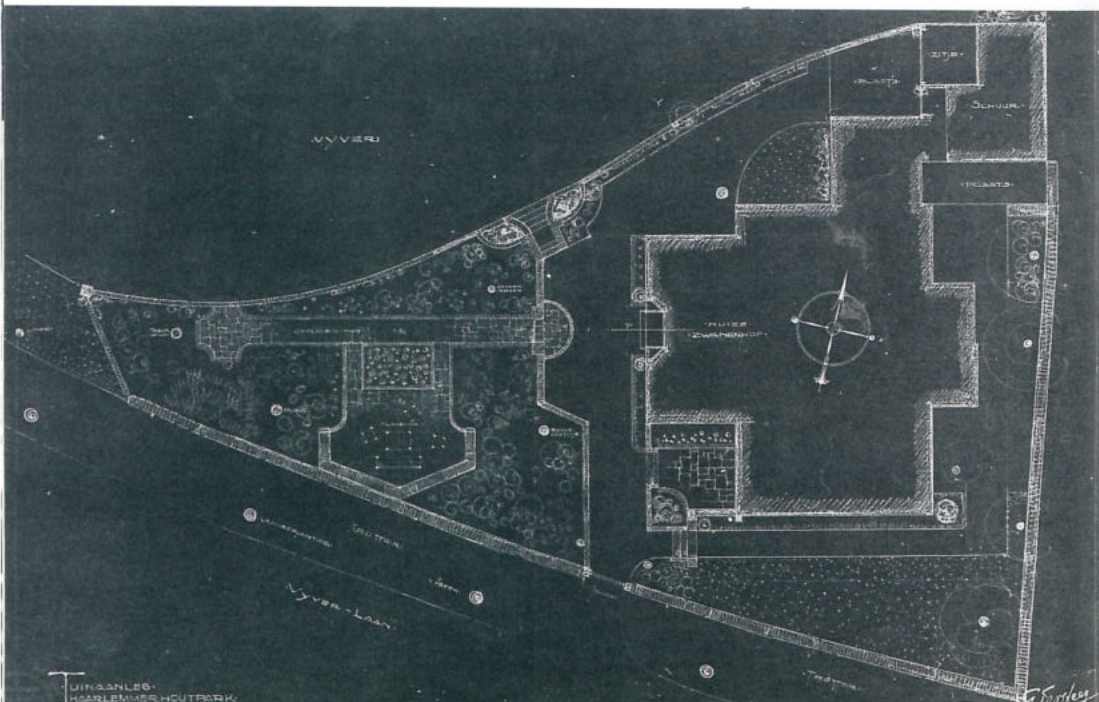
Afbeelding 2 Ontwerp voor de tuinaanleg in de directe omgeving van het huis 'De Eekhof' door D.F. Tersteeg in 1932. (dia 82.5)

mogelijkheden van uitbeelding in elke kunst verschillend. (...) Elke kunst heeft haar eigen uitdrukkingsmiddel: de v e r w e r k i n g van het beeldingsmiddel zal dus door elke kunst voor en door zich zelf gevonden worden en zal gebonden blijven aan eigen grenzen."

Analoog aan het werk van Mondriaan ontwikkelde ook de tuinarchitectuur zich in die jaren steeds meer in de richting van een terughoudend gebruik van de vormtaal. Alleen een rechte lijn was geoorloofd en ornamenten of kunstmatige opsmuk waren taboe. Daar een plant op zichzelf reeds een, niet uit te schakelen, bron van verwijzingen is, moest de tuinarchitectuur zich beperken tot het scheppen van een kader.

Een goed voorbeeld hiervan is de tuin die D.F. Tersteeg in 1932 ontwierp rondom het huis 'De Eekhof' in Enschede (afbeelding 2 en 3). Het huis was gebouwd op een groot, nog onontgonnen perceel woeste grond tussen Enschede en Hengelo. Het terrein, begroeit met heide en naaldbomen had reeds vele kwaliteiten en vormde een fraaie

Afbeelding 1 D.F. Tersteeg, ontwerp in de Architectonische Tuinstijl voor de tuin van 'De Zwanenhof' te Haarlem, 1917. Foto: Bibliotheek Landbouwwuniversiteit Wageningen.

Afbeelding 3. De overgang van de tuin bij het huis naar de lager gelegen omgeving.

en aantrekkelijke omgeving. Om hierop geen inbreuk te maken werd het huis op een voetstuk boven het landschap geplaatst. De rand van het rechthoekige plateau bestaat uit een stapelmuur van natuursteen die gelijk de begrenzing van de eigenlijke tuinaanleg vormt. Rondom het huis creëerde Tersteeg een eenvoudige geometrische aanleg met uitzichten op het omringende landschap en enkele trappartijen als functionele verbinding. Het huis, en de eigenlijke tuin, staan door hun vormgeving boven het oude landschap dat zij in tact laten. De schoonheid van het geheel wordt grotendeels bepaald door datgene wat er in de loop der tijden vanzelf ontstaan is.

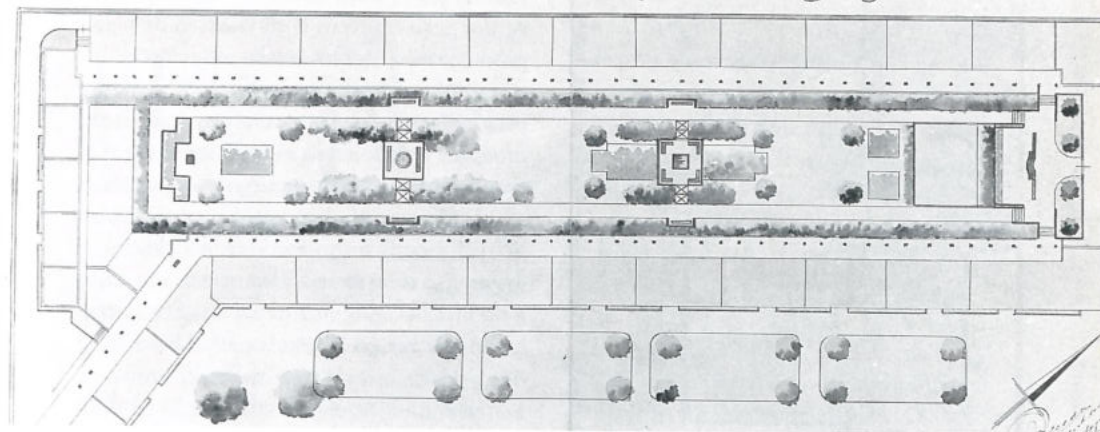
Natuurwetten

De open architectuur, horizontale lijnen, vlakke gevels en doosvormige bouwvolumes van de Amerikaanse architect F.L. Wright sprak sterk tot de verbeelding van de Nederlandse architecten en sloot aan bij de ideeën van onder meer De Stijl. In de twintiger jaren was het de architectuur van Jan Wils, Robbert van 't Hoff, J.J.P. Oud en

ook W.M. Dudok die grote overeenkomsten vertoonde met het werk van Wright. Hun werk zou een rol spelen bij de totstandkoming van het Nieuwe Bouwen in Nederland. In deze stroming, die sterk verwant was aan de Nieuwe Zakelijkheid of het Funktionalisme, werd gesteld dat de architectuur moet voortkomen uit de wetten van de natuur: "de architectuur belichaamt de eenheid van natuur en cultuur". De Rotterdamse architectengroep 'Opbouw', opgericht in 1920, en de Amsterdamse 'De 8', opgericht in 1927, die vanaf 1928 als 'De 8 en Opbouw' samen verder gingen, waren de voortrekkers van het Nieuwe Bouwen in Nederland. Naast architecten, onder meer B. Merkelbach, J.J.P. Oud, J. Duiker, J.B. van Loghem, M. Stam, Ch. Karsten, J. Duiker en J.G. Wiebenga, behoorden ook de landschapsarchitect en latere hoogleraar in Wageningen J.T.P. Bijhouwer en de tuinarchitecte Mien Ruys tot deze kringen.

In 1928 werd het CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) in Zwitserland opgericht. In de reeks congressen die volgden werd in internationaal verband de moderne architectuur (het Nieuwe Bouwen, de Nieuwe Zakelijkheid) aan de orde gesteld en de basis gelegd voor een nieuwe stedelijke planning. Hoewel er in Nederland reeds voor de Tweede Wereldoorlog een aantal kleine projecten werd gerealiseerd, kreeg 'De 8 en Opbouw' pas na de Tweede Wereldoorlog op grote schaal de gelegenheid zijn ideeën uit te werken, zoals in de wijken Pendrecht en Alexanderpolder in Rotterdam. Ook de stedenbouwkundige opzet en de groenaanleg van het dorp Nagele in de Noordoostpolder werd door een aantal leden van de 8 en Opbouw, waaronder Mien Ruys, W.C.J. Boer en

Algemene Woningbouwvereniging te Amsterdam.
Tuinaanleg Plan Landlust. Schaal 1:200

J.T.P. Bijhouwer ontworpen.

De architecten van het Nieuwe Bouwen zagen hun belangrijkste taak niet in het vervullen van de woonwensen van een enkeling door te werken in de villabouw; hun grootste taak lag op het gebied van de volkshuisvesting. Er werden nieuwe ideeën ontwikkeld voor de bouwwijze van arbeiderswoningen. Tegenover de gebruikelijke verkaveling met gesloten bouwblokken werd een open verkaveling met strokenbebouwing gesteld, die veel voordelen opleverde in de aspecten Licht, Lucht en Bezonning, drie kernbegrippen uit de volkshuisvesting aan het begin van deze eeuw. In 1932 kreeg het Bureau Merkelbach en Karsten de opdracht 208 woningen en 2 winkels te bouwen in de wijk Landlust in Amsterdam West. Zij bouwden deze in een strokenverkaveling en vormden daarmee een eerste experiment in Nederland. In 1937 werd de laatste woning van dit plan opgeleverd en werd tuinarchitect G. Bleeker benaderd voor een ontwerp voor de binnentuin (afbeelding 4). Het strakke, rechtlijnige van zijn ontwerp verwees naar de nieuwe architectuur met zijn strakke en gladde gevels.

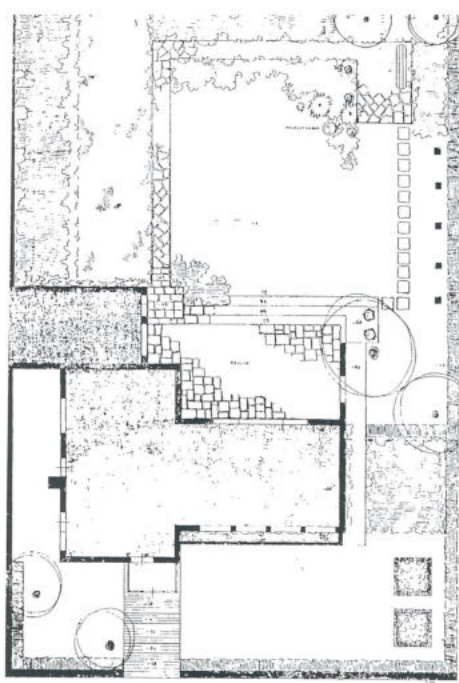
Afbeelding 4. G. Bleeker ontwierp in 1937 een binnentuin bij de eerste strokenbouw in de wijk Landlust. Foto: Bibliotheek Landbouwuniversiteit Wageningen.

De centrale open middenruimte bestond uit een gazon omzoomd door heesters en werd op enkele plaatsen doorsneden door rozenbogen die naar kleine tuintjes leidden. De ontsluiting gebeurde door een recht padenstelsel evenwijdig langs de gevels. De verschillende deeltuintjes en de daarbij geplaatste zitbanken maakten de binnentuin tot een verblijfs- en ontmoetingsruimte voor de bewoners.

Minimale middelen

Zoals voor de architecten van het Nieuwe Bouwen gold dat de vorm een gevolg was van de functie, gold dat ook voor de tuinen van Mien Ruys. Bovendien legde zij een grote nadruk op de beplanting waarmee zij een boeiend samenspel met de architectuur bereikte.

Een mooi voorbeeld hiervan is haar ontwerp bij een flatgebouw in Den Haag. Een breed tegelpad leidt rechtstreeks van de straat naar

Afb.5 Mien Ruys, ontwerp voor een tuin in Amsterdam, 1956.

de entree en vormt door zijn diagonale lijn de basis van de tuin. Door zijn verspringende breedte is het een speels element waar omheen de beplanting gegroepeerd is. De blokvormige hagen, vierkante rozenperken en randen met vaste planten vragen nadrukkelijk de aandacht maar blijven ondergeschikt aan de hoofdopzet van de tuin.

Eenzelfde idee is verwerkt in de privétuin voor mevrouw Keyser in Amsterdam die Mien Ruys in 1956 ontwierp (afbeelding 5). Een rechte, strakke en functionele indeling vormt de basis van het ontwerp, waarbij de beplanting in haar kunstmatige vormen (vierkante perken omgeven door een haagje) dit ten dele volgt maar contrasteert in de weelderige borders. De basisvorm van deze tuin is vastgelegd met sterke en strakke lijnen terwijl de bomen daar overheen zijn 'uitgestrooid'.

Tot slot een voorbeeld van een tuin die in

opzet sterk vergelijkbaar is met 'De Eekhof' van Tersteeg, maar die in vormgeving nog verder geabstraheerd is en waarvan de plattegrond er bijna net zo uitziet als een schilderij van Mondriaan: de aanleg op de buitenplaats Woestduin. Het terrein rondom het moderne huis werd in 1954 door Hans Warrnau deels nieuw ontworpen, deels gerestaureerd. Het voorrijplein aan de ene zijde en het verhoogde terras met daarin vlakken gazon aan de andere zijde vormen een eenheid met het huis en zijn tegelijk een overgang naar het omliggende park. Ook hier ligt het huis met de tuin op een plateau boven zijn omgeving. Het 'opstapje' is een laag muurtje dat de twee vlakken van elkaar scheidt en de overgang van gazon naar grasland aangeeft. Met minimale middelen werd hier de overgang tussen tuin en park aangegeven.

Eric Blok

De tentoonstelling 'Mondriaan en de Nieuwe Zakelijkheid in de tuinarchitectuur' is van 1 dec 94 tot 3 feb 95 in de Bibliotheek van de Landbouww Universiteit Wageningen, Jan Kops huis, Generaal Foulkesweg 19 te zien. Open op werkdagen van 9.00 tot 17.00 uur.

Enkele publicaties over tuinarchitectuur in de tijd van Mondriaan:

-Gertsema, R. Mien Ruys, beschrijving en documentatie van haar beroepspraktijk. Vakgroep Landschapsarchitectuur LH Wageningen, 1983.

-Louwerse, D.C. Wim Boer, beschrijving en documentatie van zijn beroepspraktijk. Vakgroep Landschapsarchitectuur LH Wageningen, 1982.

-Smienk, G. (red.) Nederlandse landschapsarchitectuur, tussen traditie en experiment. THOTH, Amsterdam, 1993.

-Vroom, M.J. (red.) Buitenruimten; ontwerpen van Nederlandse tuin- en landschapsarchitecten in de periode na 1945. THOTH, Amsterdam, 1992.

-Witsenburg, M. Prof. Dr. Ir. J.T.P. Bijhouwer als tuinarchitect; een analyse van zijn werk als tuinarchitect. Amsterdam, 1983.

-Zijlstra, B. Mien Ruys een leven als tuinarchitecte. Z.p., 1990.

Catalogi, tijdschriften en produkten

Het Tuinjournaal kan eigenlijk niet vaak genoeg verschijnen. Al was het alleen maar om alle nieuws zo snel mogelijk door te geven. Zoals bijvoorbeeld de ontvangst van kwekercatalogi waaraan weer de grootste zorg besteed is. U kunt nog bestellen maar voor de najaarsbollen moet u wel zeer snel zijn. We ontvingen op het secretariaat de volgende catalogi:

Ouderwetse en zeldzame rozen, Belle Epoque Rozenkwekerij, Oosteinderweg 489, 1432 BJ Aalsmeer, 02977-42546. In een kleurig boekwerk van 64 pagina's verschijnen de inmiddels zeer in zwang rakende klassieke rozen: bodembedekkende rozen en klimmers, voorjaars- en doorbloeiers, in geuren en kleuren. Extra adviezen en instructie over bemesting en combinaties met andere planten

Hessenhof, kwekerij van vaste planten, rotsplanten, siergrassen en varens De Hessenhof, Hans Kramer, Hessenweg 41, 6718 TC Ede, 08380-17334. Zwart-wit catalogus van 72 pag. boordevol voorbeeldige informatie over genoemde planten, standplaats, bloei-maanden, hoogte, prijs, potmaat en plaats op de kwekerij.

Een beetje aan de vroege kant misschien, maar noteert u vast in de nieuwe agenda de Helleborusdagen op 3 en 4 maart 1995 vanaf 10 uur, mede voor leden van de NT's.

Van Tubergen, kwaliteitsbloembollen Industriekade 1, 2181 AJ Hillegom, 02520-29593. Een kleurigecatalogus met bollen en aandacht voor de tulp van de oude variëteit Zomerschoon tot de recente introductie van de Tulipa greigii Calypso. Vijftig pagina's. **Peter Nijssen**, Sieruien of sierlijke uien, Sportparklaan 25a, 2103 VR Heemstede, 023-471056. Kwaliteit verloochent zich

niet. Zo is ook deze catalogus weer een Rolls Royce onder zijn soortgenoten van 1994. Maar liefst 144 pagina's kloek in kleur laten de bollenfamilies passeren. De bollen hebben alle het Keurmerk Bloembollen Holland. De voorjaarsbloeiende bol- en knolgewassen mag u nog bestellen tot 12 november. Snelle actie is geboden.

TIJDSCHRIFTEN

De winter is ideaal om tijdschriften in te duiken en inspiratie op te doen. De zomer- nummers van The Garden, Gardens Illustrated en Onze Eigen Tuin nog eens door te nemen. In de explosie van nieuwe groene bladen doet Mijn Tuin het zo goed dat de uitgever besloten heeft volgend jaar zeven keer te verschijnen en de service uit te breiden, onder meer met een pasje.

Ook ontvingen we Samen met de Hovenier, een uitgave van het Hoveniersinformatiecentrum. De najaarseditie wordt verspreid via de hoveniers en bevat artikelen over hout in de tuin, tuinbestrating en renovatie. Vers-trooing biedt de tuin van Tineke de Nooy. De vrienden van Nederlandse Landgoederen geeft een Bulletin uit over goederen in particulier bezit. Het najaarsnummer bevat verhalen over vleermuizen, follies, buitendagen en boeken. Informatie en eventueel wer-vingsmateriaal: 038-656648

SPA-FLES-VOEDER-HUISJE

Neem een plastic Spafles. Boor er twee gaatjes in, hang hem op kop op en schroef er een metalen bakje onder en klaar is kees! Zo simpel, zo briljant. Deze Deense vinding wordt in Nederland geïntroduceerd door Vogelbescherming Nederland (03404-37700) Kosten ongeveer F 30,-

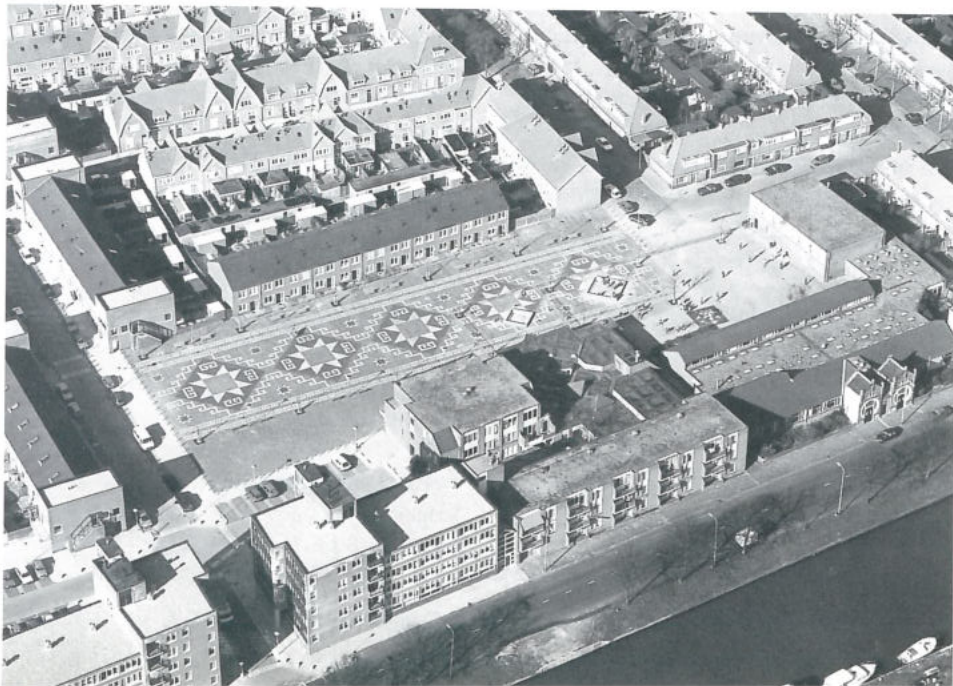
GJD

'Perzisch kleedje'

Bij de herinrichting van het plein van de Amerhof in Utrecht waren er verschillende mogelijkheden. Het meest voor de hand lag een invulling met bomen, bloembakken, gazonnetjes, heesterborders en een stel doelpalen voor de jeugd. Niets van dit alles werd echter aangelegd. De beeldend kunstenaar Hans van Houwelingen zocht de oplossing in een geheel andere richting. Het plein, omringd door jaren 80 huizen en twee scholen, diende naar zijn mening een relatie met de, veelal allochtone, buurtbewoners te krijgen. In plaats van de ruimte kleiner te maken door er allerlei objecten in te plaatsen, maakte hij het groter door van gevel tot gevel een Perzisch tapijt neer te leggen. Het motief, dat werd ontworpen door de Marokkaanse kunstenaar Hamid Oujaha, is uitgevoerd in moderne, gebakken straatbaksteen. Het tapijt vormt

een verwijzing naar de allochtone cultuur van de bewoners op en rond het Amerhof en tegelijkertijd een verwijzing naar de Nederlandse autochtone cultuur, want op hoeveel Nederlandse huistafels ligt geen Perzisch kleedje? Van Houwelingen's ontwerp zal geen volledige maatschappelijke integratie van culturen en oplossing van de problemen in een wijk opleveren, maar houdt wel terdege rekening met de sociale structuur. In de detaillering en uitvoering werd met de plaatsing van zitbankjes, verlichting, afscheidingen en de enkele bomen zeer zorgvuldig rekening gehouden met het patroon van het kleed. Dit ging zelfs zover dat de enthousiast geworden uitvoerders een eenmaal geplaatste lantaarnpaal alsnog 5 centimeter opschoven om exact in het stramien van het kleed te passen. Het resultaat mag er zijn!

Eric Blok

De groene cultuur.

Ze waren ongetwijfeld allen bezitters van huizen met tuinen, de sjeke dames en heren die in 1911 verontrust over sloopwoede en verkwalling van onvervangbaar cultureel erfgoed besloten tot oprichting van de Bond Heemschut, de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Cultuurmonumenten. In deze externe bijdrage aandacht voor een vereniging die in haar onvermoeibaar strijden voor het gebouwde verleden het vaak daarbij behorende groen zeker niet uit het oog verliest. De Heemschut-dames en -heren kregen in 1911 meteen al enkele groene kwesties op hun bord: er dreigde een buitenplaats, Scheybeek in Beverwijk te verdwijnen, men wilde de bossen in Gaasterland kappen en de duinen tussen Katwijk en Noordwijk gedeeltelijk vergraven. Men ondernam, uiterst beschaafd dat wel, actie en zo is het tot op de dag van vandaag gebleven.

Het kan geen kwaad constant bewust te zijn van het gegeven dat het overgrote deel van ons land ontstaan is door meer of minder direct ingrijpen van de mens. Het meest in het oog lopend is dat natuurlijk in het westen waar de polders nog altijd een groot deel van het landschap uitmaken. Maar ook de landgoederen op de hoger gelegen zand- en geestgronden, de heidevelden en bossen bij kastelen en buitenplaatsen. Door velen ervaren als "natuur" maar in feite ontstaan en in stand gehouden door de mens.

Wie door onze oude binnensteden zwerft en het avontuur niet schuwt zal glurend over schuttingen, wandelend door poortjes en binnenplaatsen betredend menigmaal geconfronteerd worden met groen in tuinen en parkjes. Zoiets overkomt je in het Begijn-

hof in Amsterdam maar ook in dat van Breda. De omsloten binnenhof van het museum Boerhave in Leiden, oorspronkelijk een middeleeuws kloostercomplex, maakt indruk met een prachtige boerenkastanje. Wie treurt niet bij het aanschouwen van foto's van het Abdijsplein in Middelburg genomen vóór het bombardement van 17 mei 1940 dat een schat aan platanen, linden en kastanjes verloren deed gaan? Veel van die cultureelrijke blader- en bloemenpracht is niet een, twee, drie toegankelijk voor iedereen. Ze springt ook niet altijd evenzeer in het oog. De binnen de bouwblokken gelegen keurtuinen in hartje Amsterdam zijn niet alleen een weldaad voor de bewoners van de statige grachtenpanden zelf. De tuinen hebben ook onmerkbaar een positieve invloed op het micro-klimaat van de stad. Wie valt op dat bij de restauratie van de Binendieze in Den Bosch ook rekening gehouden werd met, en gestreefd naar handhaving van, allerlei interessante mossoorten op de eeuwenoude stenen? Zelfs de boerenbloemen en de heg waarover Wim Sonneveld in zijn prachtige lied gewijd aan het dorp van zijn kinderjaren zingt verschaffen een onopvallend maar wezenlijk kader aan boerderij en landarbeiderswoning. Het is alles groene cultuur en als zodanig de aandacht van de Bond Heemschut meer dan waard. Hoe krijgt die zorg vanuit de Bond gestalte?

Heemschut in actie.

Het feitelijke beschermingswerk zoals verricht door de Bond vindt zijn basis in de Provinciale Commissies (P.C.'s). Oorspronkelijk waren er twaalf commissies, een richtte zich heel specifiek op Amsterdam.

Het Korenmetershuis aan de Nieuwezijds Kolk in Amsterdam biedt onderdak aan het landelijk bureau Heemschut.

Tegenwoordig kent de hoofdstad een groot aantal verenigingen, actiegroepen en particulieren die zich met monumentenbescherming in een of andere vorm bezighouden. Heemschut is nu vertegenwoordigd in het overleg tussen al die groepen maar heeft geen eigen hoofdelijke commissie meer. De P.C.'s beoordelen verbouwingen en restauratie-plannen maar ook nieuwbouwplannen in een cultuurhistorisch waardevolle omgeving. Men onderhoudt contacten met monumenteigenaren, ambtenaren, politici en bestuurders. Er wordt gepraat, geschreven, gelobbyd en zo nodig geprocedeerd tot voor de Raad van State aan toe om de doelstellingen van de Bond te verwezenlijken. Een snelle blik in een aantal recente jaarverslagen leert dat ook regelmatig "groene" kwesties op de commissie-agenda's voorkomen. In Groningen bijvoorbeeld maakte de p.c. zich zorgen over de gevolgen van de

aanleg van een fietspad voor de houtopstand van een oude bewoningsheuvel, een wierde. In Gelderland en Noord-Holland tekenden men bezwaar aan tegen het langzaam dichtslippen met bebouwing van de groene ruimten in een laat negentiende-eeuws villapark. De strijd voor het behoud van het Duitse Huis in Utrecht leverde natuurlijk niet alleen de restauratie en herbestemming van de gebouwen op maar tevens het weer openen van de prachtige tuin met de eeuwenoude bomen in de openbare groenstructuur van de stad. In Zuid-Holland onderzocht de commissie of nog genoeg van het oorspronkelijke Zocher-ontwerp in het Katwijkse Herenschoolbos aanwezig was om actie tegen bebouwing te rechtvaardigen. Tevens houdt deze P.C. nauwlettend de gang van zaken rond de Ridderhof te Maasluys in de gaten. Het gaat hier om een boerderij uit de zeventiende eeuw, die zelf geen direct gevaar loopt maar wel dreigt de bijbe-

horende boomgaard volgebouwd te worden. Onaanvaardbaar voor de P.C. en eigenlijk ook voor de eigenaar van de Ridderhof, die dan ook als informant optreedt. Eenzelfde problematiek speelt aangaande de tuin van het voormalig Militair Invalidentehuis in Leiden. Dit is een zeer beperkte keuze uit de afgelopen twee jaar en het gaat hierbij om gevallen waar het groene aspect overduidelijk aanwezig is. Wie echter zorgvuldig tussen de regels van veel p.c. verslaglegging heenleest ontdekt dat naast de gebouwde objecten vrijwel altijd ook door mensenhanden aangebracht groen in het geding is. Om effectief te kunnen beschermen is kennis van zaken en voortdurend een vinger aan de pols noodzakelijk. Heemschut onderhoudt daartoe contacten met de landelijke Bomenstichting, de Terebinth die zich inzet o.a. voor historische begraafplaatsen en twee landchapsbeschermende instanties te weten de Beekmanstichting en de Vereniging Cluervius. Via het blad "Heemschut" worden leden en andere belangstellenden steeds gewezen op en geïnformeerd over het belang van de groene cultuur.

Publicaties

Het is alweer tien jaar geleden dat een speciaal nummer werd gewijd aan historische buitenplaatsen maar in vrijwel iedere aflevering van het blad staat een bijdrage over cultuurgroen. Het kan gaan over een fraaie iepen-beplanting op een oud dorpspleintje, het presenteren van een monumentale bomenlijst, historische begraafplaatsen of, zoals in de laatste special gewijd aan Breda, het in zijn oorspronkelijke staat terugbrengen van een belangrijk stadspark. Het moet worden toegegeven dat al dit beschermen, ondersteunen en voorlichten in de ogen van Tuinjournallezers iets grootschaligs en daarmee iets oppervlakkigs zal hebben.

Heemschut houdt zich inderdaad niet bezig met bescherming van de botanische verscheidenheid of individuele soorten. Een verstandige schoenmaker blijft vanzelf wel bij zijn leest. Evenwel, door de monumentenbescherming integraal op te vatten, dat wil zeggen gebouw én omgeving, zal de Bond Heemschut steeds ook het groene element in zijn acties (moeten) betrekken. Ten aanzien van dat laatste past evenwel de oudste en grootste monumentenvereniging van ons land bescheidenheid; Heemschut bewaakt slechts de algemene voorwaarden waarbinnen dan aanverwante, meer deskundige en gespecialiseerde verenigingen of personen met hun kennis en inzet de gedetailleerde bescherming vorm kunnen geven.

Het staat natuurlijk iedere lezer van dit periodiek vrij om individueel te ageren tegen aantasting van de groene, monumentale context in zijn of haar omgeving. Echter, men loopt dan al gauw de kans door gebrek aan kennis en mogelijkheden het onderspit te moeten delven. Het verdient daarom altijd aanbeveling in zo'n geval contact op te nemen met het landelijk bureau van de Bond Heemschut. Daar verwijst men veelal de zaak door naar de betrokken provinciale commissie. Iedere tip wordt op prijs gesteld en serieus behandeld. In zijn algemeenheid geldt: hoe eerder wij op de hoogte worden gebracht hoe beter we in staat zijn de in het geding zijnde monumentenbelangen te verdedigen. Wilt u meer blijvend het werk van de Bond Heemschut ondersteunen dan verwelkomen wij u natuurlijk graag als lid.

*Leo van der Meule,
is bouwhistorisch onderzoeker en restauratieadviseur, lid provinciale commissie Zuid-Holland Bond Heemschut.*

Voor meer informatie bel: Bond Heemschut, Amsterdam, tel 020- 622 52 92

De Beukenhof

Lopend over de Terweeweg in het centrum van Oegstgeest, ligt er aan de rechterzijde een lange groene muur van beplanting. Voorbij een klein eenvoudig boerenhuisje begint een smalle gang langs een wonderlijk mengsel van bouwstijlen, om te eindigen bij de entree van Restaurant 'De Beukenhof'. Wanneer dan vervolgens de tuindeur wordt geopend, is een overweldigende groene oase bereikt waar geen eind aan lijkt te komen. Enorme begroeide pergola's verbinden verborgen zitjes, sierlijke paden leiden langs uitbundige bloemenborders, verborgen tuindelen en verscholen doorkijkjes komen te voorschijn, muren en hagen wisselen elkaar af en in het middelpunt de imposante, meer dan 300 jaar oude, rode beuk waaraan De Beukenhof zijn naam ontleend.

Het begin van dit alles werd gelegd in 1927 toen tuinarchitect Leo van der Putten zijn intrek nam in de eenvoudige boerderij, vlak naast de enorme rode beuk. De Beukenhof werd een bloemenzaak annex kwekerij en hield zich bezig met tuinaanleg en -onderhoud.

Van der Putten, die geboren werd in 1895, verbleef omstreeks 1920 enkele jaren in Engeland om daar bij verschillende kwekers ervaring op te doen. Hij maakte daar kennis met de moderne Engelse tuinarchitectuur en ook met de vaste plantenborders volgens de ideeën van onder meer Gertrude Jekyll en William Robinson. Borders in deze stijl, waarbij de beplanting zorgvuldig op kleur en hoogte werd uitgezocht en aangeplant, vinden we nog steeds in de tuin van De Beukenhof.

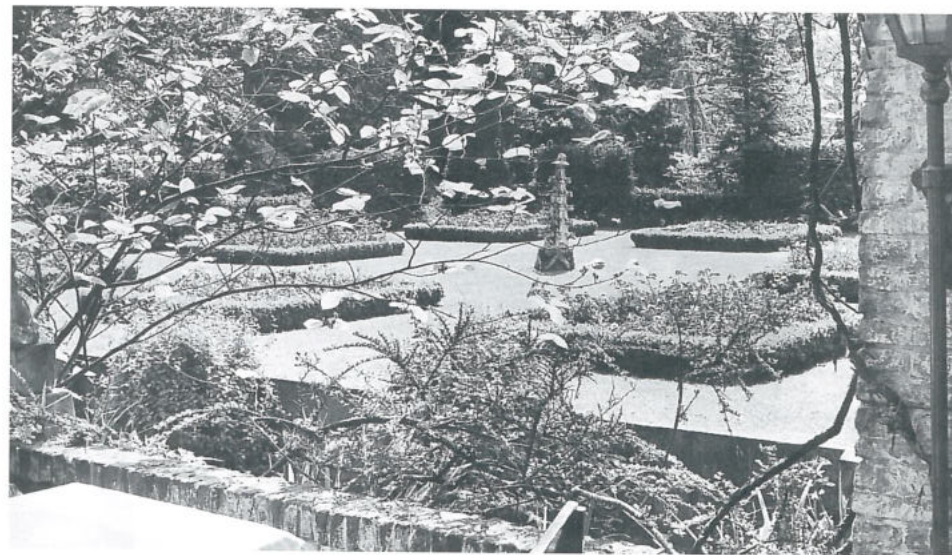
Na zijn terugkomst in Nederland in 1924 huurde Van der Putten voor enkele jaren de kwekerij Rozenhof in Oegstgeest, om vervolgens naar de Beukenhof te verhuizen. Al vrij snel groeide het bedrijf en nam zijn vriend Ben Brik het beheer van de bloemenwinkel op zich, zodat Van der Putten zich geheel met het aanleggen van tuinen kon gaan bezighouden. De Beukenhof werd een begrip in Oegstgeest en wijde omgeving, men kwam er voor tuinadviezen, voor bloemen en planten en ook voor modern aardewerk.

De tuin rondom De Beukenhof werd een voorbeeldtuin zowel qua aanleg als voor de beplanting en vormde het visitekaartje van Van der Putten. Hij moet voor veel tuinontwerpen en -adviezen gevraagd zijn, maar momenteel zijn er slechts een paar tuinontwerpen van zijn hand bekend.

Nieuwe aanleg

In 1933 werd op De Beukenhof een kleine theeschenkerij geopend. Met Brik als gastheer werden hier de bezoekers onthaald, die gekomen waren om iets fraais te kopen in de winkel of te genieten van de tuin. De theeschenkerij werd populair en breidde al snel uit tot een klein restaurant, de bloemenwinkel werd ondertussen gesloten. Gelijk na de oorlog werd, met allerhande gebruikte bouwmaterialen die in de loop der tijd verzameld waren, een nieuwe vleugel gebouwd aan het restaurant, geheel naar eigen idee van Van der Putten en Brik. De binnenzijde werd door hen smaakvol ingericht met veel antiek en op de tafels stonden de uitbundige bloemstukken van Van der Putten.

Na de uitbreiding van het restaurant werd ook de tuin in 1953 opnieuw aangelegd.

Door de afbraak van een oude naastgelegen villa was het terrein namelijk aanmerkelijk vergroot en bood het vele mogelijkheden om de huidige fraaie tuin aan te leggen. Veel hulp kreeg Van der Putten van de heer Werner die in 1948 als 'nachtwerker' bij De Beukenhof in dienst trad en vanaf 1953 verantwoordelijk werd voor het onderhoud van de tuin. Samen bespraken zij de hoofdlijnen van de aanleg, waarna Werner aan de slag ging. In 1994 is Werner nog steeds elke dag in de tuin te vinden, waar hij nog altijd plant, snoeit en wiedt en daarmee de tuin zijn glorie laat behouden.

Alhoewel de tuin op sommige plaatsen inmiddels wel wat erg dichtgegroeid is, is het ontwerp van Van der Putten nog altijd duidelijk aanwezig en ook de detaillering is nog vrijwel geheel in tact.

De tuin wordt gekenmerkt door een geometrische indeling met rechte paden, lange pergola's, tuinmuren, gesloten hagen en opvallend veel waterlopen. De verschillende tuindelen bezitten ieder hun eigen sfeer en beplanting. Nergens is het mogelijk de tuin

in zijn geheel te overzien en doordat de paden niet in elkaars verlengde liggen, maar op kruisingen een weinig verspringen, geeft de tuin een heel besloten en intieme indruk. Pas bij een uitgebreide rondwandeling ontstaat er een totaalindruk van de tuin en valt op hoeveel verschillende plekken op zeer ingenieuze wijze in de aanleg verwerkt zijn. Verborgen doorzichten openbaren zich en de aandacht wordt plotseling gevestigd op een bijzonder element in de vorm van een tuinbeeld, waterval of sierlijke zitbank. De tuin vormde een onderdeel van het restaurant; naast de zalen binnen, waren er daarom overdekte terrassen en op vele plaatsen stonden banken, stoelen en tafels, gemaakt van riet of in een eenvoudige houten uitvoering. Op zomerse dagen moet het fantastisch geweest zijn om op één van de vele beschutte en verborgen zitjes tot laat in de avond te genieten van de tuin en zijn geuren. Thans is een aantal van deze zitjes opgeheven, maar nog steeds is het mogelijk in de tuin, tussen borders en hagen en in de schaduw van een boom, thee te drinken.

Ritmische harmonie

Bij de beplanting van de tuin valt de herhaling van elementen, het ritme in de borders, de afstemming van kleuren en de opbouw van laag naar hoog sterk op. Zo herhaalt de borderbeplanting langs het gazon zich bijvoorbeeld elke vier meter. Deze beplanting bestaat veelal uit eenjarigen, die in een hoekje van het terrein gekweekt worden, en meermalen per jaar worden vervangen. Zo begint het jaar met de voorjaarsbloei, dan volgen de zomerplanten, de herfstbloei en in november worden de borders gevuld met bollen.

De pergola's zijn geheel overgroeid met blauwe regen, die inmiddels prachtige dikke kronkelende stammen heeft gevormd. Zuil-

vormige taxussen en in figuur geknipte buxus zijn op diverse plaatsen in de tuin toegepast. Op andere plaatsen wordt een smal pad omgeven door een keur aan vaste planten en sierlijke heesters die prachtig uitkomen tegen een donkere haag van Taxus. Verder wordt het beeld van de tuin sterk bepaald door de oude bomen die de aanleg overkoepelen. Als eerste is daar natuurlijk de rode beuk, verder staan er onder meer Tulpenbomen, kastanjes, iepen, berken en een Atlantische ceder.

In stijl sluit de tuin, met zijn rechtlijnige opzet, sterk omsloten tuinkamers, vele

bouwkundige elementen en borders voor een taxushaag, aan bij de Architectonische Tuinstijl, waarin bijvoorbeeld de tuinarchitecten D.F. Tersteeg, J.P. Fokker, G. Bleeker en L.A. Springer voor de Tweede Wereldoorlog veelvuldig werkten. Wel moet gezegd dat deze tuin van Van der Putten, in vergelijking met werken van genoemde architecten, veel meer verschillende elementen op een kleinere oppervlakte bezit.

Zorgwekkende toekomst

Na het overlijden van Van der Putten (1969) en van zijn vriend Brik, is De Beukenhof enkele malen van eigenaar gewisseld. Tot voor kort was het complex eigendom van de Bilderberggroep, die het in de loop van dit jaar verkocht. De tuin is tot nu toe nog steeds behouden gebleven en ademt ook nog de oude sfeer, zoals door Van der Putten aangelegd en bedoeld. Dit is voor een groot deel te danken aan de enthousiasme inzet van de nu 84-jarige tuinman Werner, die inmiddels 46 jaar op De Beukenhof werkzaam is. Het onderhoud van de tuin is zeer arbeidsintensief en drukt op de exploitatie van het restaurant. Dit alles maakt de toekomst van restaurant met tuin zorgwekkend. Restaurant en tuin vormen een unieke eenheid, doordat beiden gebouwd en aangelegd zijn naar de ideeën van Van der Putten. De tuin is zeer ingenieus ontworpen, bezit een fraaie beplanting en is het beste voorbeeld dat ooit heeft bestaan van het werk van Van der Putten en is daarbij de enig overgebleven tuin van hem in een dergelijke authentieke staat. Wanneer deze tuin verdwijnt zal dit een groot verlies betekenen en letterlijk en figuurlijk een leegte achterlaten.

Eric Blok

Met dank aan de heren M. van Putten, A.F.A. Werner en V.H.Tb.M. Pillen voor hun hulp en informatie en met dank aan Restaurant De Beukenhof.

Met de winter in aantocht verplaatst het werk in de tuin zich van buiten naar binnen. Meer tijd voor boeketten, het doornemen van catalogi en het bedenken van plannen voor de tuin. Eindelijk is er weer tijd om de lange avonden lezend door te brengen. Aanleiding voor de redactie van het Tuinjournaal om voortaan in ieder nummer een gast aan het woord te laten over zijn of haar boekenkast. In dit nummer: Ineke Lenshoek uit Kloetinge, van één van de vier Zeeuwse Tuinen.

Omgevalen boekenkast

Waarom ik eigenlijk in de tuin werk? Omdat de tuin er nu eenmaal is en omdat ik het heerlijk vind om buiten te werken. Soms heeft het echter geen enkele zin, zoals tijdens die extreem natte dagen van het afgelopen voorjaar. Vooral bij ons in de klei glibber je dan in de modder weg. Naar binnen dan maar, om inspiratie op te doen. Vandaar dat ik mijn boekenkast maar eens heb opgeruimd.

Het lijkt meteen een goed moment om een nieuwe indeling te maken; net als in de tuin wil je toch de zaak ordenen. Allereerst zijn daar de basisboeken waar je steeds op terugvalt zoals Mien Ruys, Penelope Hobhouse en Christopher Lloyd. Daar horen ook dierbare naslagwerken bij als *Onze Loofhoutgewassen* van Hendrikse, *Flora der gekweekte kruidachtige gewassen* van dr. Boom, *De Nederlandse Flora en Hilliers Manual for Trees and Shrubs*. De tweede categorie, zeker niet minder gewaardeerd dan de eerste, bestaat uit leesboeken waaronder *Vita Sackville-West* en *Romke van de Kaa*. De derde categorie bestaat uit de kijkboeken met de prachtige foto's. De inspiratie voor het werk in de tuin haal ik niet alleen uit deze tuinboeken. Ik heb ook boeken nodig die me de ruimte geven om afstand van de tuin te nemen. Je hebt dat gewoon nodig om creatief te blijven en om fris tegen de

tuin en het werk aan te blijven kijken. Onder die boeken hoort *The Camomile Lawn* van Mary Wesley. Inderdaad, gekocht om de titel maar het gaat absoluut niet over tuinen of planten maar over het leven op het Engelse platteland in 1939. Ik lees vrij veel en ben misschien ook meer gaan lezen sinds ik in de tuin ben gaan werken. Je laat je gedachten op een andere manier de vrije loop en je schept afstand tussen jezelf en de tuin. Geen slakken, phloxen met een verkeerde kleur of niet opkomende thalictrum; je slaat gewoon de bladzijde om en je leest verder. Zoals in 'A House in Flanders' van Michael Jenkins, een boekje dat zo goed de sfeer in een tuin rond 1900 weergeeft. Hetzelfde geldt voor 'Statues in a Garden' van Isabel Colegate. Een tuin heb je immers niet alleen om in te werken, maar ook om de sfeer en op deze manier raak je dat hele serieuze gevoel even kwijt. *A Suitable Boy* van Vikram Seth, waarin een vrouw voorkomt die gepassioneerd tuinierster is. De manier waarop de schrijver haar laat vertellen over haar tuin waarmee ze een eerste prijs wint, is zo bescheiden, zo liefdevol dat raakt me.

Een ander boek dat recent indruk op me heeft gemaakt is 'Eleni', dat mij is aangeraaden door Florentine van Eeghen. Nergens in het boek komt een tuin voor: het verhaal gaat over de burgeroorlog die zich na 1945 in Griekenland heeft afgespeeld. Centraal staat het dorre, meedogenloze Griekse land-

schap, waarin een keiharde oorlog wordt gevoerd. Een boek leert je waarschijnlijk relativeren en daardoor kijk ik met andere ogen naar mijn tuin. Vergeleken met de dingen die mensen elkaar aandoen is mijn eigen oorlogje tegen de luizen en andere plagen nogal zachtmoedig, hoewel het interessant zou zijn het oordeel van de luizen hieromtrent te vernemen. Wat dat betreft vind ik dit een merkwaardig jaar, 50 jaar na Normandië. Ik las laatst Christa Bielenberg's 'The Past is Myself' over burgers in Duitsland tijdens de oorlogsjaren. Dit soort boeken helpt mij om afstand te scheppen van de tuin, anders ga ik eindeloos priegelen. Boeken geven mij blijkbaar de ruimte om de tuin in een breder perspectief te zien en inspiratie op te doen. Daarbij is het prettig om een boek te 'herkauwen' als je bezig bent met tuinwerk opruimen, harken en verzamelen. En als je eenmaal in een boek bent begonnen laat het je niet meer los en blijf je erin lezen. Eigenlijk is het net zo als in de tuin; zodra je begint weet je van geen ophouden. Van het opruimen van de boekenkast, wat ik me had voorgenomen, is het dan ook niet gekomen.

Ineke Lenshoek-van de Water

Tuinieren op terras en balkon

Jarenlang gebruikte ik mijn balkon als opslagruimte voor fietsen, bloempotten en allerhande overtollig meubilair. Daartussen probeerde ik elk jaar weer enige bloemen op te kweken, maar veel verder dan een paar armetierige zonnebloemen was het eigenlijk nog nooit gekomen. Dat is compleet veranderd na het lezen van 'Tuinieren op terras & balkon van maand tot maand' van Rob Sterk, waarin hij laat zien wat hij op zijn eigen daktuin in de binnenstad van Amsterdam tot stand heeft gebracht. Bij mij is nu ook het eerste begin van een jarenlange en

uitbundige bloemenweelde verschenen.

In de eerste hoofdstukken van het boek gaat Sterk in op het ontwerpen en aanleggen van een dak- of balkontuin. Naast bouwkundige zaken als draagvermogen, worden allerhande handige tips gegeven: van het repareren van gebarsten bloempotten tot het aanleggen van ingenieuze watergeef-systemen. Het tweede deel van het boek vormt een maandkalender met werkzaamheden en nog veel meer tips die het balkon tot een waar lusthof doen uitgroeien.

Sterk geeft in zijn boek geen vaste voorschriften over hoe het wel of niet moet, hij geeft adviezen, gebaseerd op zijn eigen ervaringen, die uitnodigen tot zelf experimenteren. 'Uw keuze van planten en struiken wordt in belangrijke mate bepaald door de ligging en de grootte van uw balkon- of daktuin. De regels volgens welke bepaalde planten op een bepaalde plek horen, zijn echter niet bindend. Eigenwijs zijn wordt soms beloond met prachtige groei- en bloeieresultaten. Wat te denken van een 2 meter hoge Vingerhoedskruid op een 4e verdieping?'

Het vlot en prettig geschreven boek met zijn prachtige kleurenfoto's en leuke verhelde-rende tekeningen is niet alleen een inspiratiebron voor gebruik in de tuin, ook op regenachtige dagen blijft het een leuk lees-en kijkboek. EB

'Tuinieren op Terras & Balkon van maand tot maand' Auteur: Rob Sterk Uitgeverij Terra, Zutphen, ISBN 90 6255 574 8, f 24,50)

Tuinieren met decoratieve bladplanten

Dat een mooie tuin niet alleen uit bloeiende bloemen bestaat, was natuurlijk al langer bekend. Bomen, heesters, vaste planten, één- en twee-jarigen met opvallende bladkleuren en bijzonder gevormde bladeren

zijn een onmisbaar onderdeel van de hedendaagse borders. De vraag is natuurlijk altijd: welke plant te kiezen?

Susan Condor probeert daar in haar boek 'Tuinieren met decoratieve bladplanten' een antwoord op te geven door bijna 700 bladplanten te behandelen en daarbij vele foto's van individuele planten en van plantencombinaties op te nemen.

De rangschikking in één- en tweejarigen, tere planten, kruiden, vaste planten, grassen, klimplanten en bomen en heesters maken het zoeken gemakkelijk, bovendien is er nog een register toegevoegd. In de kantlijn is van elke soort de hoogte, breedte, bloeitijd, standplaats en bodemsoort aangegeven waardoor direct zichtbaar is of een dergelijke plant een aanwinst voor de tuin zal zijn of zich juist tot een 'zorgenkindje' zal ontwikkelen. Van elke opgenomen soort worden verschillende variëteiten besproken met hun specifieke kenmerken. Leuk om te lezen is de informatie over de vroegere kweekwijzen, de bruikbaarheid in boeketten of in de keukens, belangrijk om te weten is de gevoeligheid voor vorst en ziekten.

Het boek is goed gevuld met mooie kleurenfoto's, waarbij helaas niet van elke beschreven soort een afbeelding is opgenomen, zoals dat in dit soort boeken toch wel verplicht is. Desondanks zal menig tuinliefhebber met deze 'bladplantencatalogus' vele plezierige uurtjes beleven in het uitzoeken van een decoratieve combinatie van bladplanten. EB

'Tuinieren met decoratieve bladplanten'
Auteur: Susan Condor. Fotografie: Andrew Lawson. Met een voorwoord van Elisabeth de Lestrieux. Oorspronkelijke titel: *Variegated plants*. Uitgeverij Terra, Zutphen, ISBN 90 6255 570 5, Prijs f 59,90)

Formele Tuinen van Lord Laird

met foto's van Hugh Palmer, '306 illustraties waarvan 151 in kleur', zo melden de uitgevers Terra/Lanoo, die de vertaling van dit boek ter hand hebben genomen.

Dit bijzonder interessant geïllustreerde boek is verdeeld in een aantal hoofdstukken, waarbij hoofdstuk I als titel heeft: Tuinen van de Renaissance, met als ondertitel:

De toepassing van architecturale principes. Het verhaalt van de befaamde Italiaanse tuinen als Villa Lante, maar ook van voorbeelden uit Frankrijk en Engeland, waar ondermeer Packwood House wordt beschreven. Deze opnieuw door de National Trust verfraaide tuin heeft een 'mount' (berg) met taxusfiguren, die de apostelen verbeelden.

Hierna volgt de Barok: het tijdperk van parterre en het bos, met weer eens wat andere foto's van plattegronden, beelden en tuinen, dan men gebruikelijk ziet afgebeeld. Ook Duitsland, Frankrijk, Engeland en Nederland komen uitgebreid aan bod, met in Duitsland de tuinen van het mij onbekende Wickersheim, dat een bezoek meer dan waard lijkt te zijn.

Hoofdstuk III: Thema's uit de 18e eeuw, heeft als ondertiteling: De verbintenis tussen recht en krom. Een van 'kromme' uitleg van het begin van de landschapstijl met formele elementen. Dat is een licht bezwaar, dat men bij het aandachtig lezen van het boek wellicht zal hebben: de vertaling uit het Engels naar het Nederlands is soms wat merkwaardig, maar daar moet men overheen stappen, lezend over Duitse, Italiaanse en Amerikaanse tuinen uit die overgangsperiode in de tuinarchitectuur.

Hoofdstuk IV heeft als titel meegekregen: Opleving en eclectisme van broderie en parkplanten tot 'massa' en 'combinatie'. Zo'n titel maakt nieuwsgierig naar de tuinen uit wat wij oneerbiedig 'Victoriaanse men-

gelmoes' zouden kunnen noemen, of 'Koningin Emma-stijl'. Er blijkt dan aan geld geen gebrek, en men is doordrongen van het besef dat tuinhistorie als leidraad gehanteerd moet worden van deels landschappelijke parken en tuinen. Ook reconstructies als Levens Hall horen daarbij. Veel onbekends ziet men afgebeeld zoals Shrublandpark uit 1858, waar een enorme formele bloementuin wordt gezien met daar omheen een fraai landschapspark. Parc Floral de Moutiers van Sir Edwin Lutyens hoort ook thuis in dit veelzijdige overzicht van wat onze grootouders wisten om te zetten aan rijke fantasie in werkelijkheid. Voor alle liefhebbers van het zelf aanleggen van een historische tuin is dit een boeiend overzicht en een inspiratiebron. Zo eindigt het boek op een goede wijze: het laat zien hoe men ook in het vrij recente verleden zich liet inspireren door oude tuinvormen. Dit boekwerk noodt daar toe uit, wat een zeer positief resultaat genoemd mag worden.

A JvdH

Het Noorder Sanatorium te Zuidlaren: Geschiedenis en architectuur van een psychiatrisch Monument.

De titel van dit uitstekend verzorgde boek doet al vermoeden dat het niet alléén over tuinkunst gaat. Het Noorder Sanatorium, oorspronkelijk bestemd voor de 'open afdeling' van de psychiatrische inrichting Denennoord, is sinds vijf jaar eigendom van Pharma Bio-Research International (werkzaam op het gebied van geneesmiddelenonderzoek). Aanleiding voor het verschijnen van het boek was het tienjarig bestaan van deze organisatie. Jan Hein Furnée -student geschiedenis- en dr. Jan H.G. Jonkman -farmacoloog- geven een boeiend en doorwrocht relaas van de totstandkoming en latere lotgevallen van het Noorder Sanatori-

um, dat een schoolvoorbeeld mag heten van effectieve samenwerking tussen architect en tuinarchitect.

Het gebouwencomplex verrees in de jaren 1934/35 naar een ontwerp van de architect Egbert Reitsma (1892-1976), die hiermee zijn kubistisch-expressionistische periode afsloot. De inrichting van het omringende terrein werd toevertrouwd aan de tuinarchitect Jan Vroom jr. (1893-1958), telg uit een Gronings geslacht dat al sinds 1827 actief was op het gebied van de tuinkunst.

Aantrekkelijk in het boek is dat het -ook voor niet ingewijden toegankelijke- inleidingen bevat, zowel over de wordingsgeschiedenis van en de latere ontwikkelingen in de psychiatrie hiertelende als over de stromingen in de Nederlandse architectuur en verwante disciplines in de eerste decennia van deze eeuw. Er wordt ruimschoots ingegaan op de tuinarchitectuur in West-Europa tot 1940, op historische vormgevingen en nieuwe vondsten die leidden tot de 'gemengde stijl' waar Vroom zich bij deze opdracht van bediende.

Het gehele boek is doortrokken van de bezieling waarmee Pharma Bio-Research zich inzet voor het voortbestaan van gebouw en tuin in hun originele vorm. Gerechtvaardigd is dan ook de voldoening waarmee wordt vermeld hoe de tuin, in het kader van een bijzonder project van de Europese Gemeenschap met betrekking tot historische tuinen, in 1994 is aangewezen als modelproject.

Het zou lofwaardig zijn indien andere bedrijven, die een jubileum in het vooruitzicht hebben, zich door een historisch document als het onderhavige lieten inspireren. En wat het werk van Vroom betreft: het ligt in de bedoeling dat daaraan een gedegen studie wordt gewijd in het volgende deel van onze serie 'Nederlandse Tuinkunst

1900-1940', dat naar verwachting eind 1995 zal verschijnen. *Ed de Vries*
Het Noorder Sanatorium te Zuidlaren: Geschiedenis en architectuur van een psychiatrisch Monument, uitg. Pharma Bio-Research International b.v. te Zuidlaren, ISBN 90-9007318-3, prijs f 35,-.

Groene Bibliotheek

Ulmer Verlag/Gottmer

In samenwerking met Ulmer Verlag in Stuttgart (uitgever van ondermeer het uitstekende maandblad *Gartenpraxis*) heeft Gottmer de Groene Bibliotheek opgezet. Hierin worden boeken uitgebracht die bepaalde plantenfamilies uitputtend behandelen. Zij moeten zowel voor de vakman als de doorsnee-tuinier informatief zijn, zo luidt de doelstelling. Tot nu toe waren we in dit genre meestal aangewezen op niet altijd even gemakkelijk verkrijgbare buitenlandse uitgaven. Met deze reeks in opbouw komt daar verandering in.

Het eerste boek in de serie, '*Clematis*' van Andreas Bärtels, is evenals het volgende uitvoerig bewerkt voor de Nederlandse situatie. Botanische kenmerken en taxonomie worden beknopt en duidelijk uiteengezet. Vervolgens komen het planten, de snoei en de toepassingen aan bod. Clematissen in bomen en over struiken komen we al vaak tegen, maar toepassing in kuipen of als bodembedekker zie je zelden. Er worden ook verscheidene cultivars genoemd die geschikt zijn als snijbloem. De schaduwzijde van het clematisbezit wordt niet verzwegen. De clematis-verwelkingsziekte is nog steeds de grootste ramp die u kan overkomen: de ene dag volle bloei en de volgende een mierzerig bosje slaphangende stengels. Maar, zo wordt als troost vermeld, de plant kan, mits voldoende diep en op eigen wortel geplant, zelfs na 10 jaar nog terugkomen! Er is met

andere woorden nog geen kruid tegen gewassen. Alle voor de tuin belangrijke botanische soorten en hun cultivars worden stuk voor stuk uitvoerig behandeld, voorzien van praktische informatie over de toepassingen. Bij cultivars en hybriden vindt U de ontstaansgeschiedenis. De grootbloemige hybriden zijn in een apart hoofdstuk ondergebracht. Zij zijn naar bloeitijd gerangschikt.

'*Riddersporen*' van Fritz Köhlein is, hoe kan het anders, opgedragen aan de nagedachtenis van Karl Foerster, de man die aan de wieg stond van vele tuinriddersporen. Zijn 'Finsteraarhorn' en vele andere cultivars behoren nog steeds tot het standaardsortiment. Mien Ruys herinnert zich in haar voorwoord dat Foerster regelmatig bij haar vader op kwekerij Moerheim te vinden was. Ook Nederlandse kwekers droegen immers bij aan de ontwikkeling van de moderne riddersporen. Veel aandacht wordt besteed aan de beoordeling van de verkrijgbare soorten op zaken als meeldauwgevoeligheid en stabiliteit. Meeldauw is het grote probleem van riddersporen, maar de Engelse hybriden scoren op het tweede punt zwak, omdat men daar vooral op de bloeirijkheid let. Na de gebruikelijke technische zaken vinden we een hoofdstukje over het gebruik als snijbloem - commerciële teelt vindt in Nederland op grote schaal plaats. Ter afsluiting vindt U een lijst van kwekers. Beide uitgaven zijn zo verzorgd uitgegeven en geven zoveel terzake doende informatie, dat ik vol verwachting uitzie naar de volgende delen van de serie.

Tot een andere lezersgroep richt zich de reeks 'Gottmers gidsen voor de tuin'. In korte hoofdstukken snijden de auteurs een hele serie onderwerpen aan. Deze benadering draagt het gevaar in zich dat het verhaal

erg fragmentarisch wordt. Het verrassende is echter, dat beide schrijvers er in slagen een visie te laten doorklinken. Grounds is tuinar-chitect. Hij weet in kort bestek het belang van een goed ontwerp als het ware terloops duidelijk te maken. De oplossingen die hij kiest zijn origineel, zij het soms wat erg Engels. Saville diept haar beperkter ontwerp goed uit. Ook hier vinden we originele vondsten. De uitgaven lijden enigszins onder het euvel dat we wel vaker tegenkomen in uit het Engels vertaalde werkjes: Ze sluiten niet goed aan bij de Nederlandse praktijk. Dit gaat zowel op voor de verkrijgbaarheid van de gebruikte dode materialen als voor de beplanting. Ik gun iedereen zo'n prachtige Abutilon x suntense, maar de hoop deze te kunnen overhouden is ijdel - tenzij U een kas hebt. De foto's zijn ook onmiskenbaar van Engelse herkomst, maar dat is nu juist weer een voordeel. Hoewel, het maakt soms erg jaloers. *LdD*
Andreas Bärtels, Clematis/Fritz Köhlein, Riddersporen/Roger Grounds, De kleine tuin/Diana Saville, Fleurige muren. Uitg. Gottmer, Bloemendaal.

Speelse symmetrie in de tuin

Symmetrie in een tuin betekent evenwicht en ordening van plantenweelde. In vele stijlvormen vanaf de middeleeuwen is symmetrie een onderdeel, zo niet het hoofdbestanddeel van het tuinplan. Symmetrie staat niet gelijk aan stijfheid en vormelijkheid, tenzij die, in formelere stijlen als de barok of de victoriaanse tuin, bewust wordt nagestreefd. Dat in moderne tuinen dit vormprincipe een nieuwe dimensie krijgt is te zien in de ontwerpen die A.J. van der Horst en verwante tuinar-chitecten maakten. In het boek zijn oorspronkelijke ontwerpen van zijn hand te vinden, aangevuld met een weelde aan foto's van zeer hoge kwaliteit, die werden gemaakt

door Brigitte Thomas en Philippe Perdreau. Men komt er symmetrische ontwerpen in tegen die schatplichtig zijn aan renaissance- en baroktuinen, en eigentijdse 'kamer' tuinen. Water, paden en lanen zijn het die in het platte vlak de lijn bepalen, terwijl laanbomen en hagen in het vertikale vlak symmetrie geven. Er bestaan ook functionele toepassingen van symmetrie: Trappen, moestuin en groente- en bloementuin. De tekst ondersteunt en verdiept al deze aspecten van het verhaal dat de beelden vertellen op een goed leesbare manier. *LdD*
'Speelse symmetrie in de tuin' door Arend Jan van der Horst. Uitg. Terra/Lannoo, Warnsveld/Tielt. ISBN 90 6255 581 0 Prijs f49,90

Planten van naam

Hebt u dat ook, dat u een plant tegen komt met een naam die intrigeert, en waar u vervolgens niets over te weten kunt komen? Die enkele keer dat dat - bij toeval - wel lukt, geldt als een plezierige verrassing. Het zijn meestal namen van personen, die je telkens weer tegenkomt, maar waar je bijna nooit iets over leest. Dat is nu anders: In dit boek van Alex Pankurst kunt u alles lezen over Molly Sanderson, Miss Wilmott en Miss Jessopp, en zelfs over de Bisschop van Llandaff en Kanunnik J. Went. In miniaturen van op zijn hoogst 4 bladzijden wordt verteld over kwekers, tuinbazen, weldoeners en verzamelaars die door iemand zijn vernoemd met een vernoeming - of 24, zoals E.A. Bowles gebeurde. In Nederland heb je dit soort vernoeming ook wel, maar meestal betreft het dan moeder-de-vrouw, pa of opa. De bollenkwekerij gokt liever op het verkoop-stimulerende effect van de namen van gekroonde hoofden, bekende Nederlanders of internationale sterren. Maar zou de tulp 'Conny Vink' het nog erg goed doen? Een Nederlandse pendant van dit boek zou als ik

me al niet sterk vergis taaie kost worden. Nee, dan het verhaal over Collingwood 'Cherry' Ingram, de vinder van zoiets moois als de hybride Rubus x tridel 'Benenden' - de naam van zijn woonplaats, bij gebrek aan fantasie ook vaak gebruikt. Vlak voor zijn dood - hij werd 100 jaar - vroeg hij Alan Hardy om van zijn dierbare Rhododendron x ludorum stekken mee te nemen, zodat deze plant voor het nageslacht bewaard zou blijven. Maar hij voegde eraan toe: 'Mocht ik beter worden dan wil ik ze wel weer terug!' *LdD*
'Planten van naam', Alex Pankhurst (Nederlandse vertaling: Monique Nederveen). Uitg. Terra, Warnsveld. ISBN 90 6255 571 3 Prijs f32,50

De Victoriaanse bloementuin

Waarom lukt het in Nederland toch nooit om zulke prachtige TV-series als The Victorian Flowergarden (of desnoods Gardener's World) te produceren? Komt het omdat het allemaal te snel en op een koopje gemaakt moet worden, of omdat we geen vakmensen hebben die zoiets met enthousiasme - en smaak alstublieft - weten te presenteren? Materiaal is er anders genoeg zou je zeggen. Heren producers, belt u mij eens! In 'De Victoriaanse bloementuin', het boek-bij-de-serie, vinden we allerlei prachtige, soms praktische maar soms ook buitengewoon nutteloze feiten en illustraties uit het rijke Victoriaanse tuin- en serreleven. U ziet onder andere waar die fraaie bloemperken vandaan komen die in veel gemeenten de trots van het openbaar groen zijn. Zelf hoor ik bij het lezen in gedachten steeds de onvergetelijke stem van de oude tuinbaas Harry Dodson, de hoofdpersoon uit de serie, die al mompelend allerlei oude praktijkgeheimen onthult. Een leesbaar boek, met veel, historische illustraties. *LdD*

'De Victoriaanse bloementuin', Jennifer Davies. Uitg. Teleac/Terra Warnsveld. ISBN 90 6255 557 8 Prijs f49,90

Hovenierskunst in Palmet en Pauwstaart Geschiedenis en techniek van het snoeien van leifruit.

Onder bezielende leiding van auteurs Wybe Kuitert en Jan Freriks maken we eerst een historische reis langs vier eeuwen glorie en mislukking in de snoeikunst. Daarna gaan we over tot het echte werk: hoe snoeien we druiven, vijgen, moerbijen, appels, abrikozen en last but not least peren. Hoe krijg ik een grote oogst aan een oogstrelende vorm? Om de brochure te citeren: Wie een tuinenwereld open wil zien gaan, kan met dit boek uit de voeten. Schitterende houtsneden en kopergravures laten de geschiedenis van het leifruit zien van middeleeuwse druivenwagens tot moderne villatuin. Verder worden oude staaltjes van hovenierskunst opnieuw onder de aandacht gebracht. Oude technieken in een modern jasje. *GJD*

Hovenierskunst in Palmet en Pauwstaart, Geschiedenis en techniek van het snoeien van leifruit. Auteurs Wybe Kuitert en Jan Freriks. Uitgeverij de Hef, ISBN 90-6906-0175. 160 pag met 100 ill. in kleur en z/w. Gebonden. Prijs f 69,90. Na 1-1-95 f 79,90. Bestellen bij secretariaat Tuinenstichting of Tuinshops slechts van 15 nov- 31 dec 94; SPECIAAL VOOR DONATEURS VAN DE TUINENSTICHTING f 59,90.

Tuinplantenwinkels

Aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting. Op vertoon van uw Tuinpasje krijgt u 10% korting bij:

- **Bloemsierkunst Louise Aalbers**,
Terborgseweg 35,
7001 GM Doetinchem,
tel. 08340-34055
- **K. Bevaart**,
Singel t/o 508,
1012 VL Amsterdam,
tel. 020-6258282
- **De Bloemgalerie**,
Thomas à Kempisstraat 6,
8021 BB Zwolle,
tel. 038-541800
- **Maria de Haan**,
Corn. Schuytstraat 11,
1071 JC Amsterdam,
tel. 020-6791950
(korting alleen voor tuinplanten en snijbloemen vanaf f 25)
- **Juffertjes in 't Groen**,
Schoolstraat 27,
2242 KE Wassenaar,
tel. 01751-10036
- **A. Mauritz en Zonen BV**,
Brinklaan 2-10,
1404 ES Bussum,
tel. 02159-43914
- **Orangerie**,
Vughterstraat 88 b
5211 GL 's Hertogenbosch,
tel. 073-128846
- **Victorian Flowers**,
Noordeinde 113,
2514 GE Den Haag,

tel. 070-3466707

- **'t Soete Groen'**

Binnenweg 200 A
2101 JS Heemstede
tel. 023-285103

- **Wolterinck, Bloemen en Planten**,
Naarderstraat 13,
1251 AW Laren (NH),
tel. 02153-83909

De korting geldt alleen voor plantmateriaal en bloemen.
Bij telefonische bestelling graag uw Tuinpas-nummer opgeven

Tuinshops

Overijssel: * **Mevrouw E.M. Nietzman-Koning**,
Pannekoekerdijk 6, 8011 BJ Zwolle,
tel. 038-216254

Gelderland:

* **Mevrouw D. Hummel**,
'Spaensweerd',
Bronkhorsterweg 18,
6971 JA Brummen,
tel. 05756-1104

Utrecht:

* **Mevrouw M.A.H. Diepeveen**,
Lyceumlaan 6
3707 EC Zeist
tel. 03404-24837

Noord-Holland:

* **Secretariaat Nederlandse Tuinenstichting**,
Herengracht 476,
1017 CB Amsterdam,
tel. 020-6235058

* **De heer O. Venstra**
Graaf Wichmanlaan 25A,

1405 GX Bussum,
tel. 02159-49479

Zuid-Holland:

* **Mevrouw K. de Keizer-van der Lingen**,
Hoflaan 38,
3062 JH Rotterdam,
tel. 010-4142029

Open: dinsdag en donderdag 13.00-17.00 uur,
of na telefonische afspraak

Zeeland:

* **De heer en mevrouw De Haes-Cannenburg**
Koudekerkseweg 200 A
4335 SP Middelburg
tel. 01180-38164

* **Eleonore de Koning**,
Kruipuitsedijk 3,
4436 RC Oudelande,
tel. 01104-8634

* **Mevrouw M.H. Verstraeten-Iserbyt**,
Reuzenhoek 27,
4543 NC Zaamslag,
tel. 01153-1615

Brabant:

* **Mevrouw G.M.W. de Haan-Looman**,
Rubensstraat 7,
5691 EC Son (bij Eindhoven),
tel. 04990-76294

Limburg:

* **De heren J.W.A.M. van Opstal en J.H.M. Willems**
Veldstraat 12A
6227 SZ Maastricht
tel. 043-616267

Eerst opbellen voor u op pad gaat is verstandig,
ook i.v.m. route-aanduiding.

Kwekerijen

Tuincentrum Koelemeijer 'De Hof van Heden'

Een eeuwenlang bedrijf van boomkwekers en hoveniers

Het eerste zorgvuldig bewaarde kasboek dateert uit 1764 (het jaar van de Franse revolutie).

Van generatie op generatie is het bedrijf doorgegaan. Zo is er veel vakmanschap via overlevering goed bewaard gebleven; het is er eigenlijk met de paplepel ingegoten.

Momenteel wordt het bedrijf door de vier broers Martien, Guus, Jan en Piet gerund. Het bedrijf bestaat uit drie grote tuincentra in Zuidoostbeemster, Wormer en Zaanstad.

Zuidoostbeemster is het grootst, dus daar zijn dan ook de 29 modeltuinen gesitueerd, alle volgens ontwerp van Martien Koelemeijer. De tuinen worden recreatief bezocht, maar vooral ook om aan de behoefte aan informatie te voldoen, zoals de stijl van het ontwerp, toegepaste beplanting, verhardingsmaterialen, vijvers, pergola's enz.

Een zeer groot assortiment planten uit onze eigen

ambachtelijke kwekerij en toelevering via geselecteerde gedreven collega-kwekers uit binnen- en buitenland, wordt in onze tuincentra verkocht.

Te noemen valt Japans gesnoeide bomen, buxusvormen, een grootschalig assortiment ouderwetse en moderne rozen, 140 variëteiten waaronder ongeveer 30 soorten klimrozen, 130 soorten Clematis, een zeer uitgebreid sortiment fruit- en sierbomen, het complete assortiment vaste planten en bonsaiboompjes vanaf 10 cm hoog tot solitairbomen en coniferen tot 8 à 10 meter hoog. Kortom, het is zeer compleet.

De totale oppervlakte van het tuincentrum in Zuidoostbeemster is 80.000 m², waarvan 20.000 m² overdekt met een grote nieuwe kamerplantenafdeling, een splinternieuw restaurant, een gereedschap- en vijverafdeling, een tuinmeubelaf-

deling waaronder de bekende Sun Furniture teak-meubelen, een cadeaushop, een zijdebloemenafdeling en een grote collectie bloembollen, zaden, bestrijdingsmiddelen enz.

Als laatste activiteit in het tuinjaar, vanaf half oktober, is er de landelijke oogstrelende kerstshow met o.a. de levende kerststal.

Gebr. Koelemeijer b.v., Purmerenderweg 44, 1461 DD Zuidoostbeemster. Tel. 02998-1893. Open ma t/m do 9-18 uur, vrij 9-21 uur, za 9-17 uur.

Koelemeijer Hoveniers, Purmerenderweg 44, Zuidoostbeemster. Tel 02998-4017.

Andere vestigingen:

Wormer, Dorpsstraat 184, tel. 02982-1244. Open ma t/m vrij 9-18 uur, za 9-17 uur, do av 19-21 uur
Zaandam, Pieter Ghijsenlaan 9c, tel m.i.v. 15-11-94. Open vanaf 15-11-94: ma t/m vrij 9-18 uur, za 9-17 uur, do av 19-21 uur.

K W E K E R I J E N

aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting

<i>Naam en adres</i>	<i>Assortiment</i>	<i>Specialiteit</i>	<i>Open</i>
Kwekerij Abbing bv Odijkerweg 38B 3709 JK Zeist 03438-13741	v/w/b/r/k	vaste planten heesters coniferen	ma t/m vrij 8.30-17.30, za.8.30-16 uur
Kwekerij De Beemd Oudendijk 25 9989 EM Warffum 05950-4589	v/r/b/w/k	inheemse- en vaste planten oude rozen clematissen	wo t/m za 9-17 uur
Belle Epoque Rozenkwekerij Oosteinderweg 489 1432 BJ Aalsmeer 02977-42546	r	ouderwetse en zeldzame rozen	half mei t/m half sept
Kwekerij De Border Twickelerlaan 13 7495 VG Ambt-Delden 05407-64123	v/r/k	bijzondere vaste planten	mrt t/m nov 9-17 uur
Rozenkwekerij Buisman BV Oenerweg 16 8181 RH Heerde 05782-1530	v/e/r/b/k	rozen	ma t/m vrij 9-18 uur, za 9-16 uur
Kwekerij De Egelantier Verlengde Boterdijk 10 9765 ED Paterswolde 05907-95418	v/e/r/b/w/k	kuip- en terrasplanten	di t/m vrij 9-18, za 9-17 uur jan/febr gesloten
Jos Frijns & Zn bv Boom- kwekerijen Groot Welsden 30 6269 EV Margraten 04458-1246	v/e/r/b/w/k	vruchtbomen bomen en heesters	ma t/m vrij 8.12.30, 13 17.30 za 8-16.30 uur

Op verzoek van de kwekers wordt u verzocht bij aankopen/bestellingen uw tuinpas te tonen resp. uw donateursnummer te vermelden.

<i>Naam en adres</i>	<i>Assortiment</i>	<i>Specialiteit</i>	<i>Open</i>
Kwekerij Van de Kaa, Hof te Dieren Arnhemsestraatweg 14 6953 AX Dieren 08330-13166	v	klimplanten	1 mrt-15 nov di t/m za 9-17 uur
Vijverplantencentrum 'Midden Veluwe' Gortelseweg 29 sep 8171 RB Vaassen 05788-2614	w	zuurstof planten	di t/m vrij 14-17,
Fa. Nimfea - Gebr. van Tol Vossenburchkade 113 2805 PD Gouda 01820-11451	w	water-/moeras, inheemse planten	ma t/m vrij 8-12.30/13.30-17 uur
Vasteplantenkwekerij 'De Rode Pimpernel', Asserstraat 93, 9335 TA Zuidvelde - bij Norg (Dr) 05928-12800	v	vaste planten	do 13-18, vrij 9-18 za 9-17 uur
Rozenkwekerij Van der Woning Scheerbiesstraat 3 4845 PL Wagenberg 01626-85303	r	rozen	ma t/m vrij 9-18, za 9-17 uur
Pieter Zwijnenburg Jr. Halve Raak 18A 2771 AD Boskoop 01727-16232	v/r/b/k	bijzondere planten	ma t/m za 5% korting gesloten van 15 april tot 1 juli.

Codes:

v - vaste planten w - water- en moerasplanten
e - eenjarigen k - kuip- en terrasplanten
r - rozen
b - bomen en heesters

De Rode Pimpernel Een kwekerij gelegen in een oud Drents brinkdorp

In het mooie en afwisselende landschap ten noordwesten van Assen, waar de Saksische boerderijen op hogere akkers tussen de bomen liggen, is Zuidvelde een karakteristiek brinkdorp met een beschermd dorpsgezicht. De hele omgeving nodigt hier uit tot lopen en fietsen.

Ons bedrijf is gevestigd in één van deze oude boerderijen. De kwekerij is 0,5 ha. groot, dat verdeeld is in moergedeelte (moederplanten) en containergedeelte. We zijn zo'n twee jaar geleden begonnen met het opzetten van deze kwekerij. Wij kweken een leuk assortiment vasteplanten, met daaronder ook bijzondere - vooral deze bijzondere

vasteplanten willen wij gaan uitbreiden. Het ligt in de bedoeling volgend voorjaar een groot assortiment Delphiniums en Nepeta's te kweken.

Rondom de kwekerij zijn de vasteplanten in moerbedden uitgeplant zodat ze in de volle grond te aanschouwen zijn. Met vasteplanten is veel te bereiken. Wil men veel kleur in een tuin, dan zijn

vasteplanten hiervoor uitermate geschikt. Iedereen kent de mooie kleurplaatjes in de tijdschriften. Dat is niet altijd de realiteit, maar je kunt het wel benaderen. Door veel tuinen te bekijken en veel met vasteplanten te werken, proberen wij dit zo goed mogelijk toe te passen. Wij verzorgen tuinontwerpen in de Engelse romantische sfeer met de kleurrijke vasteplantenborders.

Wij hopen dat u enigszins idee hebt gekregen van de opzet van onze kwekerij, en hopen dan ook dat wij u volgend jaar op onze kwekerij mogen begroeten.

De Rode Pimpernel, Asserstraat 93, 9335 TA Zuidvelde, tel 05928-12800. Open van 1 april tot 1 nov: do mi 12-18 uur, vrij 9-18 uur, za 9-17 uur.

TUINCENTRA

aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting

<i>Naam en adres</i>	<i>Assortiment</i>	<i>Specialiteit</i>	<i>Open</i>
Jan Boomkamp Gardens Hesselerweg 9 7623 AC Borne 074-664181	v/c/r/b/w/k	oude rozen bijzondere vaste planten	ma t/m vrij 9-18, za 9-17 zo 10-17 uur
Kies, Hoveniers bedrijf Boomkwekerij Beerten 4 5081 AN Hilvarenbeek 04255-1333	v/c/r/b/w/k	kuip- en terras- planten	ma 8-18, di 8-13 wo, do 8-18, vrij 8-20, za 8-17 uur
Koelemeijer Tuinencentrum 'De Hof van Heden' Purmerenderweg 44 1461 DD Z.O. Beemster 02998-1537/1893	v/c/r/b/w/k	snoeivormen vaste planten bomen en haagplanten	ma t/m do 9-18, vrij tot 21, za tot 17 uur
Pouwelse Tuinen bv Berlagestraat 1 4383 BG Vlissingen 01184-65375	v/c/r/b/w/k	vaste planten eenjarigen rozen	ma t/m do 8.30-17.30 alleen 's zomers: vrij: 8.30-21 za: 8.30-16.30 uur
Tuincentrum Krijn Spaan Kromme Rade 5 1241 LK Kortenhoef 035-562171	v/c/r/b/w/k	vaste planten bijzondere eenjarigen	ma t/m vrij 8-18, za tot 17 uur
Tuincentrum Wiebe Wesstra Slinke 6a 8433 LW Haulerwijk (bij Oosterwolde, Fr.) 05161-1448	v/c/r/b/w/k		ma t/m vrij 8-12 13-18, za 8-12/ 13-17 uur

Op verzoek van de kwekers wordt u verzocht bij aankopen/bestellingen uw tuinpas te tonen resp. uw donateursnummer te vermelden.

Codes:

v - vaste planten	b - bomen en heesters
e - eenjarigen	w - water- en moerasplanten
r - rozen	k - kuip- en terrasplanten

1892 **Abbing** 1992
KWEKERIJ
TUINARCHITECTUUR

Kwekerij ABBING heeft een
Tuinplantenboek (112 blz.), boordevol
tuinplanten met kleuren-foto's.
Een informatiebron over de standplaats,
kleur, hoogte, grondsoort en bloeitijd
van tuinplanten.

Dit boekje is te bestellen door
overmaking van f 10,- op girorekening
10469 t.n.v. kwekerij Abbing Zeist,
onder vermelding: katalogus.

Openingstijden:

maandag t/m vrijdag
van 8.30 tot 17.30 uur
zaterdags vanaf
8.30 tot 16.00 uur

ODIJKERWEG - ZEIST
Nabij station
Driebergen-Zeist
Telefoon:
03438-13741

*Bloeiende
Tuincamellia's*
CAMELLIA-SHOW 1995

NOTEER ALVAST:

Show van bloeiende Camellia's op
donderdag 9, vrijdag 10 en zaterdag
11 februari van 09.00 tot 17.00 uur.

- uit Nieuw Zeeland en de Pyreneeën
- diverse bloemkleuren en -vormen
- struik- en stammodellen
- ook geurende
Sasanqua's en echte
theeplanten

WELKOM OP 9, 10 EN 11 FEB. 1995
HOVELING PLANT - OOSTEINDE 27A
BERKENWOUDE

BON TON

tuinornamenten

Wildenborchseweg 13
7251 KB Vorden
Telefoon 05752-6763

Openingstijden:
dinsdag t/m zaterdag
van 10.00 tot 17.00 uur.

*Een unieke collectie
loden, bronzen en stenen
tuinornamenten van
gerenommeerde Engelse
ateliers staat opgesteld
in de inspirerende
landschapstuin van
Ton van Rijsbergen.*

**SPECIALE
HERFST/WINTERAANBIEDING**

*Een originele Engelse
teakhouten tuinbank*

TYPE: *Snowhill*

BREEDTE 150 CM • GEWICHT 31 KG

PRIJS: F 1250,- INCL. BTW • FRANCO HUIS

Kees Bevaart

SINGEL T/O 508 • AMSTERDAM • T. 020 - 6258282 • F. 02526 - 86275

ROZENKWEKERIJ van der Woning

- grootbloemige rozen
- trosrozen
- miniatuurrozen
- botanische rozen
- klimrozen
- stamrozen
- oude rozen
- bodembed. rozen

Scheerbiestraat 3, Wagenberg
Tel. 01626 - 85303
t.o. watertoren
bij Made 3x rechts
zondags
gesloten

VAN LIERE B.V.

VRUCHTBOOMKWEKERIJEN

- * voor advies, ontwerp en aanleg van uw fruittuin.
- * een groot assortiment fruitbomen en kleinfruit in container en volle grond.
- * open: maandag t/m zaterdag van 8.00 tot 17.00 uur.

Maalstede 39-41
4421 ED Kapelle (Zld)
Tel. 01102-41743
Fax 01102-42677

XOTUS

VERSE EXOTISCHE GROENTEN, PLANTEN & ZADEN

Xotus heeft voor u geteeld:

- exotische cultuurplanten voor terras, kamer en serre. koffie, citrus, vanille, thee, suikerriet, etc.
- bijzondere sierplanten w.o. kamerjasmijnen en abutilon.
- bamboes voor tuin, serre, balkon, kamer.
- siergrassen voor net dat extra accent.

Bezoek eens onze knusse bamboe/siergras demonstratietuin.

Wij hebben een collectie bijzondere cultuur-, kuip- en sierplanten die in onze kas staat tentoongesteld. Op verzoek wordt hiervan speciaal voor u vermeerderd.

(Voor hoveniers en binnenhuisarchitecten hanteren wij aparte prijzen)

XOTUS
Exotische planten

Middelweg 1, Delft. (A13 afslag Delft Noord/Nootdorp, richting Nootdorp volgen, na 600 meter rechtsaf. Volg de borden XOTUS.

Geopend maandag t/m zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
Tel: 015-146667.

Hans Vermeulen Boomkwekerijen, Voorkade 79, 2771 ZB Boskoop.
Tel./Fax: 01727-17519

Clematis in 135 soorten. Kleinbloemig en botanisch; Bijzondere en dubbelbl. hybriden.

Hydrangea in 40 soorten, b.v. sargentiana, quercifolia arborescens 'Annabelle' en veel andere sterke tuinhortensia's.

(assortimentlijst op aanvraag)

Voor particulieren: 4 groepen van 8 Clematis in viticella botanisch, dubbele en bijzondere soorten à f 100,- incl. Uitgebreide bestellijst op aanvraag.

Duizenden boeken voor in de tuin !

Boekhandel Architectura & Natura

Leliegracht 44, 1015 DH Amsterdam 020 - 6236186

Wij versturen door het gehele land

BLADBLAZERS
EN -ZUIGERS

JOHLI

TUINVUIL- EN HOUT-
VERSNIPPERAARS

Lankhaar Techniek
Van Valderen
Vught - Eethen

De Dijk 6
5262 LW Vught-Helvoirt
Telefoon 04118-1999

De Korte Bruggert 3
4266 ER Eethen
Telefoon 04165-2367

DEALERADRESSEN
OP AANVRAAG

GROENGROEP

TUINONTWERP - TUINAANLEG - TUINONDERHOUD

Reyerskoop 78 - 2770 BS Boskoop
Tel. 01727-16732 Fax. 01727-18683

MEDAILLEWINNAAR OP DE FLORIAD 1992

MAAK VRIJBLIJVEND EEN AFSpraak VOOR EEN BEZOEK AAN ONZE FOTOPRESENTATIE

BODEMONDERZOEK

VOOR MOESTUIN, SIERTUIN EN VOOR LAND- EN
TUINBOUW.
MILIEUVRIENDELIJK BEMESTINGSADVIES

GAIA BODEMONDERZOEK
POSTBUS 148, 3940 AC DOORN
TEL: 03438-31233 FAX: 03438-16493

Exclusieve Tuindecoraties

In het kleine dorpje IJsselmuiden, gelegen aan de IJssel, aan de overzijde van de Hanzestad Kampen vindt U een grote collectie tuindecoraties. Op ons 10.000 m2 grote tuincentrum kunt U uren rondwalen tussen de

waterstenen, zonnewijzers (ook zandsteen, lood, brons), tuinmeubels, nieuw: meubels gemaakt van Europees Robinia hout (hout, gietijzer, bistro), Japanse lantaarns, duizenden beelden, fontein, Terra-Cotta potten, Bronzen dierfiguren, spreekwepotten, lantaarnpalen, Molenstenen, hardhouten vlonders (op maat gemaakt), vijvermaterialen enz.

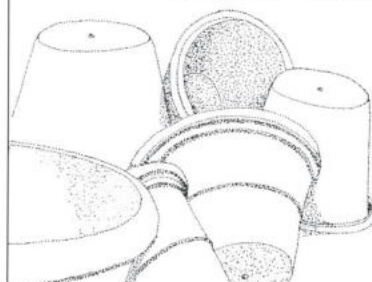
TUINCENTRUM

Koster

Oosterlandenweg 2
8271 AP IJsselmuiden
Tel. 05202-12211
Fax: 05202-27987

the five seasons decoration

divisie van r.o.m. consultants
tuin- en landschapsarchitecten

tuinliefhebbers die voor kwaliteit kiezen

het echte vorstbestendige toskaanse terracotta, eindelijk ook in Nederland te koop
potten van mario mariani, masini, m.i.t.a.l., ugo poggi

- voor binnen en buiten
- handgemaakt

design tuin-/serre-tafels
- voor de tuinkunstliefhebber

kerkgeweg 40 beekbergen
tel. 05766-2981 fax: 05766-3921

tuin open vrijdag/zaterdag 14.00 - 18.00 uur
en op afspraak.

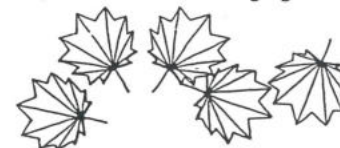
FIRMA C. ESVELD

BOOMKWEKERIJEN • KLEINHANDEL • BOEKHANDEL

Rijneveldt 72
2771 XS Boskoop
tel: 01727-13289
fax: 01727-15714

openingstijden:
werkdagen 9-17 uur
zaterdag 9-16 uur
ruime parkeergelegenheid

Gespecialiseerd in houtige gewassen

In onze kwekerijen vindt u vele bijzondere heesters en bomen, die bijna nergens te zien zijn!

In onze kleinhandelsafdeling staat een zeer groot assortiment gereed om direct mee te nemen!

Catalogus op aanvraag, een acceptgiro à f.10.- is bijgevoegd als bijdrage in de kosten.

Voor bestellingen hebben we een week levertijd nodig

Kom eens bij ons kijken, het loont de moeite

kwekerij de limieten

Tel. 02159 - 44663
Fax 02159 - 43464
Naarderstraat 298a
1272 NT Huizen N.H.

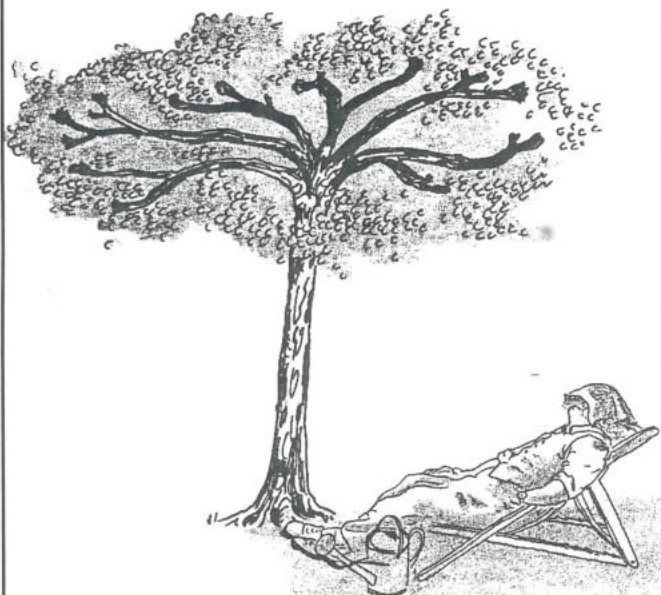
VOOR TUINLIEFHEBBERS ZONDER GEDULD

- haagconiferen, taxus, hulst tot 3,5 m
- groot planten, meteen 't gewenste effect
- een breed sortiment heesters, vaste- en klimplanten vindt u in ons tuincentrum.
- buxusbollen

EXCLUSIEVE BEPLANTING
VAN UITSTEKENDE KWALITEIT.

Geopend van maandag tot en met zaterdag van 8 tot 17 uur.

COPIJN & ZN

DAKPLATANEN - LEI - LINDEN - CRUCIALE BOMEN

BROCHURES: VORMBOMEN - TUINONTWERPEN.

COPIJN BV. Groenekanseweg 174, 3737 AK Groenekan (U)
Tel. 03461-2401 Fax 03461-1207

TEAKHOUTEN TUINMEUBELN

SUN FURNITURE ANTIEK VAN DE TOEKOMST

Oriënteert U zich bij onze dealers

NEDERLAND

- Rodenburg Tuincentrum
Woerden 03480-12466
- Europatuin Haaxman
Eemnes 02153-14127
- Marijke Janssen
Sambeek (Boxmeer) 08855-75868
- Antiquair van Leeuwen
Noordeinde 164,
Den Haag 070-3653907
- Tuincentrum Koelmeijer
"de Hof van Heden"
Z.O. Beemster 02998-1537
- Lahelj Exclusief
Arnhem 085-423529

Uitsluitend bij de INTRATUINEN:

- Halsteren 01641-83036

- Heemstede 023-249221
- Heerenveen 05130-36250
- Heerlen 045-754252
- Groningen 050-421322
- 's Gravenzande 01748-13540
- Lochem 05730-52356
- Intratuin Woudrichem te
Rijswijk N. BR. 01832-1994

BELGIË

- Tuinhobby Algoet
Zwevegem 056-755203
- Bloemenweelde Bomborna & Zn.
Maldegem 050-716291
- Bloemen Bulckens-Beirincx
Herentals 014-212545
- Bourbon-Sleeckx Bvba
Schilde 03-3830669

- Compagnie des Jardins
Brussel 02-3757239
- Deweert
Oostende 059-805289
- Hanolux
Turnhout 014-417674
- Florina Tuincentrum
As 089-657134
- BVBA Vanhie
Wolvertem 02-2691395
- Tuinmeubelen Van Mele
Hamme 052-479014
- Tuincentrum Rodenburg
Schoten 03-6330488

LUXEMBURG

- J.C. Donnersbach
Keiselt 308-893

Exclusieve tuintafels

U houdt echt van echt terrazo & granito. Van het fraaie kleurenpalet dat marmer en graniet eigen is. U heeft nu de gelegenheid om in alle rust UW EIGEN TAFEL samen te stellen. Een tafel die een leven lang mee gaat, eenvoudig in onderhoud is, vorstbestendig, op uw maat gemaakt, passend in de stijl van uw leefomgeving.

Groeneweg 55, 4197 HE Buurmalsen
Tel. 03455-77174, fax 76524.

DUKRUTON

TERRAZZO

Custom-made terrazo en granito produkten. Tot 1 januari 1995 speciale winterkortingen.

◆◆◆◆ vijf jaar schriftelijke garantie ◆◆◆◆ thuis bezorgd in heel Nederland. ◆◆◆◆

DE GAARDENHOF

De Gaardenhof is een internationaal bekend bedrijf op het gebied van de pomologie en restauraties van bijzondere tuinen. Wij werkten aan projecten in **Nederland, België, Hongarije, Tsjechië**. Onze brede kennis en ervaring leidt tot een optimale aanpak t.b.v. Uw tuin-problematiek.

Gespecialiseerd in

- * Restauratie van vruchtbomen, lei- en vormbomen en haagpartijen
- * Ontwerp en herinrichting van authentieke tuinen of -onderdelen
- * Advies en begeleiding bij tuinhistorische reconstructies
- * Educatie en verzorging van snoei-cursussen en workshops
(Cursusprogramma wordt op aanvraag gratis toegezonden)

De Gaardenhof, Hoefblad 61, 4102 JS Culemborg. Tel: 03450-19455. Fax: 03450-30334.

VAN HOYTEMA-KALENDER 1995

Een pronte Haan, Kippen in de regen, Water- en Weidevogels vormen tesamen een vrolijk ensemble in deze kalender. Met de randversieringen, maanstanden en bijzonder fraaie 'onderstukjes', dit alles in de beroemde zachte steendrukkleuren, is het weer onmiskenbaar een schepping van de grote lithograaf

THEO VAN HOYTEMA

(1863-1917)

'Dit is een onsterfelijke kalender', aldus een bewonderaarster. En zeer zeker een móoi geschenk en een mooi bezit.

Twaalf litho's in veelkleurendruk op formaat 45 x 21 cm
Prijs (excl. verzendkosten) 27,90.

In de boekhandel of rechtstreeks te bestellen via
Antwoordnummer 11, 3760 VB Soest.

Uitgeverij A.G. Schoonderbeek, Laren NH. Tel. 02153-83933

TUINPLANTEN ENCYCLOPEDIË

Klaas T. Noordhuis

Uw vraagbaak het hele jaar door:

- ✓ 320 pagina's volledig in kleur
- ✓ meer dan 650 kleurenfoto's
- ✓ verkrijgbaar bij Boekhandel en Warenhuis

ISBN-nummer: 90366094X

Prijs: f 14,95

Uitgegeven door: Rebo
Productions BV

Tel. 02521 - 19105

Café Brocante

do. vrij. zat. en zondag 8, 9, 10 en 11 december 1994 van 10 - 17 uur

Verkooptentoonstelling

verkoop van o.a. vogelkooien, aardewerk, tuinmeubelen, gietijzeren vazen, houten voorwerpen, glaswerk, sieraden, damast, oud linnen en katoen.

Aleid Röntgen & Annette Brederode Lijnbaansgracht 56d
(bij de Westerstraat) Amsterdam tel. 020-6235149/6236236.

KREATIEF TUINIEREN

Ruud van Haneghem b.v.

**TUINONTWERPEN, TUINAANLEG/
ONDERHOUD, TUINMEUBILAIR,
TUINACCESSOIRES, SOLITAIRS**

Modeltuinen en kwekerij:
Vennewatersweg 17 Heiloo
tel. 072-332417

REIZEN VOOR DE TUINLIEFHEBBER LUSTRUMREISPROGRAMMA 1995

- 7-daagse reis 'In de voetsporen van beroemdheden uit de Engelse tuingeschiedenis' (Somerset en Devon) vanaf f 1690,-
- 8-daagse reis 'Simply the best of Scotland' vanaf f 2250,-
- 6-daagse reis 'Stadstuinen in Londen' vanaf f 1490,-
- 7-daagse reis 'Wales and The Welsh Border' vanaf f 1820,-
- 6-daagse reis 'The great gardens of the Lake-District' vanaf f 1680,-
- 3-daagse reis 'Tuinen rond Brugge en Gent' vanaf f 860,-

Alle reizen bieden unieke en goed doordachte programma's, verblijf in zeer comfortabele hotels, plezierige en op tuingebied deskundige reisbegeleiding en een beperkt aantal deelnemers. Nadere informatie wordt u graag toegezonden door:

"de Overtuin"

Kostverlorenstraat 125a, 2042 PE Zandvoort
telefoon 02507-30898, fax 02507-17804

Pinnups® Plantensteunen

Het complete en decoratieve alternatief voor touwtjes en afbrekende bamboe-stokken.

- Op ieder moment v/h seizoen te plaatsen
- In hoogte verstelbaar
- Onopvallend door donker-groene coating
- Veilig voor ogen
- Jarenlange levensduur

- Meerdere vormen en maten
- Verzinkt en gecoat staal
- Hoogte: 75 - 175 cm.

Voor verkoopadressen: Peacock Garden Supports
tel. 04997-74080 De Fransman 10 5688 NG Oirschot (NL)

Plantencentrum

Princenbosch

zonder twijfel het meest
complete assortiment tuin-
planten van Zuid-Nederland

o.a. speciale vaste planten,
exclusieve bamboes en
rozensoorten

De oase tussen Bavel en Gilze

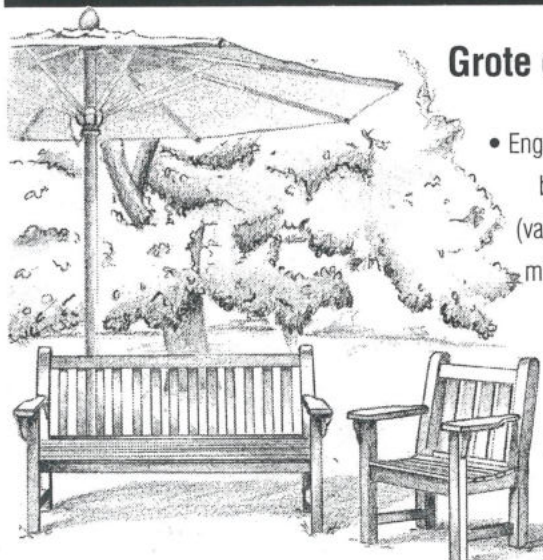

Van Oosterwijk Bavelseweg 143 Gilze Tel. 01613-1923

**STUDIO
DEUNK**

STUDIO DEUNK BV
Grafische vormgeving,
adviezen & begeleiding
BERENSTRAAT 15
1016 GG Amsterdam
telefoon 020 - 6220545

SCHITTERENDE BUITENMEUBELN

Grote collectie:

- Engelse teakhouten buitenmeubelen (van gegarandeerd milieu-vriendelijk plantagehout!)
- Hoofddealer: Barlow Tyrie, Teak & Garden, Gelfort, Lister.
- Houtstok-parasols en deckchairs
- Weerbestendige rotanmeubelen
- Smeedijzeren meubelen * Bezoek onze schitterende showroom

Kerkhof

Naarderstraat 14 - 14^a Laren (NH), telefoon 02153 - 16823.
U vindt ons vlakbij 't Singermuseum en we bezorgen gratis in héél Nederland. Woensdags na 13.00 uur gesloten.

FRED BUURMAN

Hoveniersbedrijf

Uw vakman voor:

• Exclusieve tuinontwerpen	• Boomverzorging
• Aanleg onderhoud renovatie	• Grond- en spitwerk
• Vijveraanleg	• Onderhoudcontracten voor particulieren en bedrijven
• Sierbestrating	

Wildenborglaan 21 - 6825 GA Arnhem

Tel. 085 - 61 93 37

In techniek en kwaliteit
een klasse op zich

Voorsprong door innovatieve techniek.

Met de nieuwe compact-zagen biedt STIHL veeleisende hobbyisten, professionele motor-zaagtechniek in een gemakkelijk hanteerbaar formaat. Profiteer van dit overtuigende produktconcept!

STIHL®
Nr. 1 in de wereld!

de Bovenkamer

BEL GRATIS 06 - 099 44 40 VOOR EEN INTRODUCTIE-ABONNEMENT
OP HET MEEST INFORMATIEVE OCHTENDBLAD VAN NEDERLAND.

Nederlandse Tuinenstichting

BESTUUR

Voorzitter

Mevrouw N.H. van den Broek -
Laman Trip

Molenlaan 4
2103 AE Heemstede
tel. 023-289900

Vice-voorzitter

A.J. van der Horst (redactie)

Prinsengracht 626
1017 KT Amsterdam
tel. 020-6257414

Secretaris

Mr. G.R. de Vries (PR-cie)

Kamerlingh Onnesweg 76 M
1402 EK Bussum
tel. 02159-31966

Penningmeester

Ir. M. Kamps (In- en Verk.Cie)

Leeuwensteinlaan 21
5261 ES Vught
tel. 073-563544

Leden

Mevrouw mr. A.A. van Berge

Keizersgracht 697 A
1017 DW Amsterdam
tel. 020 - 6221661
(6276260)

Mr. J.H. Boerboom

Ravensweerdweg 30
7213 DX Gorssel
tel. 05759-1695

J. de la Hayze (Open Tuinen- en
Kwekerijen-cie)

Seisdam 22
4331 NT Middelburg
tel. 01180-28574

G. Heuff (Monumentencie)

Jonkerlaan 39
2242 GB Wassenaar
tel. 01751-16080

C.J.M. Janssen (Cie.Donateursdagen)

Klein Coolstraat 3
3033 XP Rotterdam
tel. 010-4662584

Dr. E. A. de Jong

Julianastraat 11
2012 ER Haarlem
tel. 023-318129

P.J. Langeveld

Joh. Vermeerstraat 9
2102 BT Heemstede
tel. 023-280434

Ir. L. Vellekoop (Cie. Walenburg)

Emmalaan 3
4191 EH Geldermalsen
tel. 03455-714390

RAAD VAN ADVIES

Ing. en mevrouw

De Haes-Cannenburg

Mevr. ir. E. Hof-de Boer

Drs. R. de Jong

Mevr. drs. C.S. Oldenburger

Ir. T.S. Smith

Drs. H.M.J. Tromp

HOOFD BUREAU

Mevr. drs. E.M.A. van Lynden

MEDEWERKERS

Mevr. E. Dierick

Mevr. A.W.A.C.F. Heeroma-Fern-

hout

Mevr. P.S. Hulsenbek-Nettl

Mevr. M.I.G. Kroll-Lampe

Mevr. S.H. de Leur

Mevr. M.G. Singh-Harberts

De heer H. Grossouw

VERKOOP CENTRALE

O. Venstra

Gr. Wichmanlaan 25a
1405 GX Bussum
tel. 02159-49479

SECRETARIAAT

Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam,
tel. 020-6235058, faxnr. 6385851

Girorekening 1937912

Girorekening donaties 5595446

Bankrekening 54.01.60.989 ABN-AMRO

Stichting Steunfonds Bankrekening nr.

54.01.41.305 ABN-AMRO

Bankrekening nr 646 4103471 94

BANKUNIE NV (Poppel, België)

ONDERZOEK

NEDERLANDSE TUINEN

Coordinator

Mevrouw drs. C.S. Oldenburger

Cons. Bibliotheek L.U. Wageningen
tel. 08370-83028

REDACTIE TUINJOURNAAL

G.J. Deunk

A.J. van der Horst

Mevr. M.C. Lenshoek

Mevr. drs. C.C.E. de Smit-Kremer

Ir. E. Blok

Drs. L.D. den Dulk (eindredactie)

Trees Nolte (bureauredactie)

Vormgeving

Studio Deunk

Berenstraat 15, 1016 GG Amsterdam

020-6220545 fax 020-6275982

Drukkerij

Veenman Drukkers

Postbus 7, 6700 AA Wageningen
tel. 08370-19045

HET DONATEURSCHAP VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

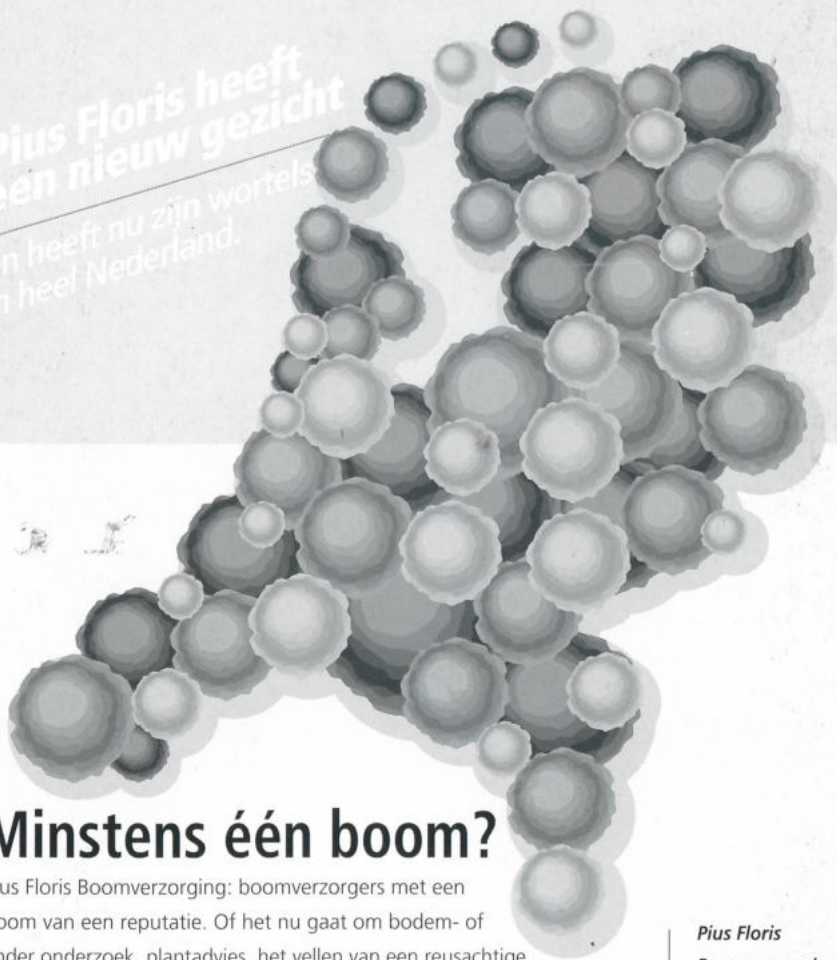
De jaarlijkse donatie bedraagt minimaal f 42.50. U ontvangt vier maal per jaar het TUINJOURNAAL. Op het toegezonden acceptgiroformulier is het donatiebedrag niet ingevuld, omdat een donateur vrij is ieder jaar de hoogte van zijn donatie opnieuw vast te stellen. De donatie geldt voor het kalenderjaar, ongeacht wanneer men zich in een jaar heeft aangemeld. Het donateurschap wordt stilzwijgend verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 januari van het volgende jaar. Bij toetreding na 1 augustus kan desgewenst een korting worden toegepast. De na aanmelding toegezonden TUINPAS behoudt zijn geldigheid door middel van een jaarlijks toegezonden 'jaarsickertje'. De donateur ontvangt tweemaal per jaar een acceptgiro: in het najaar voor de donatie over het volgende jaar; in het voorjaar voor een vrijwillige bijdrage aan het WALENBURG FONDS.

Aan de donateurs wordt vriendelijk verzocht deze acceptgiroformulieren alleen voor het daarop voorgedrukte doel te gebruiken, dit in verband met de automatische administratieve verwerking! De mogelijkheid bestaat om een geschenk donateurschap aan te bieden. De gever dient dan duidelijk te vermelden of het geschenk voor één jaar dan wel tot wederopzegging bedoeld is.

PIUS FLORIS BOOMVERZORGING NEDERLAND

**Pius Floris heeft
een nieuw gezicht**

en heeft nu zijn wortels
in heel Nederland.

Minstens één boom?

Pius Floris Boomverzorging: boomverzorgers met een boom van een reputatie. Of het nu gaat om bodem- of ander onderzoek, plantadvies, het vellen van een reusachtige boom in een binnentuin of het totale onderhoud (mèt 10 jaar garantie!) van een omvangrijk gemeentelijk bomenbestand. Kwaliteit en service voor gemeentelijke diensten en andere overheidsinstanties, ontwikkelings- en beheersorganisaties, particulieren en alle andere cliënten die in elk geval één ding gemeenschappelijk hebben... minstens één boom.

*Pius Floris
Boomverzorging.
Gezond verstand,
voor een florissant
bomenbestand.*

Pius Floris Boomverzorging heeft vestigingen in:

ALMERE 036-5310501 • AMSTERDAM 020-6191115 • BUNDE 043-652519 • DIEPENVEEN 05709-2945 • GLIMMEN 05906-1979 • VUGHT 073-567235